

Vreemde vogels in de Nederlandse avifauna: verleden, heden en wat voor een toekomst

Rob Lensink

Inleiding

In dit artikel wil ik het voorkomen van een aantal exoten in Nederland aan de orde stellen. De ontwikkelingen in het veld gaan de laatste jaren snel, terwijl weinig op papier is verschenen. Onder exoten versta ik vertegenwoordigers van vogelsoorten of populaties die niet tot onze avifauna behoren of hebben behoord en wiens voorkomen aanwijsbaar is gelieerd aan het handelen van de mens (ontsnapping of vrijlating) (naar Anonymus 1988).

Op wereldschaal gezien, hebben een groot aantal soorten zich met hulp van de mens in nieuwe gebieden kunnen vestigen (Lever 1987). Zo heeft een grootschalige import van Europese soorten plaatsgevonden in Nieuw-Zeeland. Veel kolonisten wilden graag zijn omgeven met soorten uit hun land van oorsprong. Daarnaast zijn veel eilanden in het Caraïbisch gebied en de Pacific bevolkt met soorten die hier van oorsprong niet voorkwamen. Ook continenten kennen hun exoten. Zo zijn de Spreeuw *Sturnus vulgaris* en de Huismus *Passer domesticus* succesvol geïntroduceerd in Noord-Amerika (Van den Bosch et al 1992) en de Canadese Gans *Branta canadensis* en de Nijlgans *Alopochen aegyptiaca* in Europa (Madsen 1991, Gibbons et al 1993, Lensink in voorbereiding). De introductie is het gevolg van of bewust uitzetten of ontsnapping uit gevangenschap. Afhankelijk van de aard van de betrokken soort en de aard van de nieuwe omgeving, kunnen de effecten van de vestiging op soorten of natuurlijke systemen neutraal of negatief zijn (Elton 1958).

In deze bijdrage bespreek ik onder meer het voorkomen van de soorten waarvan definitieve vestiging in het verschiep ligt of waarvan vestiging naar verwachting uit zal blijven, bijvoorbeeld Indische Gans *Anser indicus* respectievelijk Carolina-eend *Aix sponsa*. Daarnaast bespreek ik de soorten die wel tot onze avifauna behoren (CDNA 1970), zoals Kolgans *Anser albifrons* en Brandgans *Branta leucopsis*, maar wier broeden in Nederland een gevolg is van handelingen van de mens. Voorts sta ik stil bij soorten waarvan de natuurlijke vestiging in Nederland dubieus is, zoals Krooneend *Netta rufina* en Brilduiker *Bucephala clanga*. Bij deze soorten bestaan sterke aanwijzingen dat (een deel van de) vogels uit gevangenschap afkomstig is. Dergelijke aanvullingen kunnen een wezenlijke bijdrage leveren aan de populatieomvang, omdat deze soorten in Nederland schaars zijn. Voor informatie over het voorkomen van exoten die zich de afgelopen decennia succesvol in Nederland hebben gevestigd, verwijs ik naar Lensink (in voorbereiding).

In de broedvogelatlas (Teixeira 1979) zijn de exoten besproken die in 1973-1977 voorkwamen. In Sovon (1987) is alleen het voorkomen in 1978-1983 van de toen algemene exoten summier beschreven. Nadien zijn geen overzichten op landelijke schaal verschenen. Deze bijdrage wil in deze lacune voorzien. Ik ga in op de geschiedenis van vestiging en uitbreiding, de huidige verspreiding in en buiten het broedseizoen, de habitatkeus en de toekomst.

Materiaal & methoden

Broedvogels

Een groot aantal waarnemers en instellingen is benaderd voor gegevens. Het gebruikte materiaal omvat soortgerichte en integrale inventarisaties en losse waarnemingen. De opgaven betref-

fen zekere en waarschijnlijke broedgevallen. Bij de zekere broedgevallen gaat het om nestvondsten of adulte vogel(s) met jongen. Als waarschijnlijk zijn aangemerkt paren die het (gehele) broedseizoen in geschikte habitat aanwezig waren. Zie verder in Hustings et al (1984) en Van Dijk (1993) voor de gehanteerde criteria. In de grijze literatuur staan regelmatig gegevens vermeld over het broeden van exoten. Indien ik deze bronnen onder ogen kon krijgen, zijn ze gebruikt. Daarnaast is het bestand van Sovon/CBS met materiaal van het Broedvogel Monitoring Project (1984-1993) en het Bijzondere Soorten Project (1987-1992) geraadpleegd (zie verder Sovon/CBS 1987, Van Dijk 1993). Na binnenkomst zijn alle gegevens geordend en bekeken op betrouwbaarheid en volledigheid. Gegevens van het zelfde gebied uit verschillende bronnen zijn gecontroleerd op overlap of aanvullingen. Volgens is per atlasblok (5x5 km) voor ieder jaar van alle soorten het aantal broedparen bepaald. Deze aantalsopgaven per jaar vormen samen de aantalsontwikkeling.

Niet-broedvogels

De wateren in Zeeland en het aangrenzende deel van Zuid-Holland, verder te noemen de Delta, zijn sinds 1975 maandelijks op watervogels geteld (Meininger et al 1984, 1985, 1994, Meininger & Van Haperen 1988, aangevuld met gegevens RIKZ en RIZA-DBW). In de periode september-april worden de grote rivieren maandelijks halverwege de maand op alle vogels geteld, in het bijzonder watervogels (zie Van den Bergh et al 1979). Voor deze bijdrage is materiaal gebruikt uit de seizoenen 1968/1969 t/m 1993/1994 van de Maas (Eysden-Dinteren), de Waal (Lobith-Gorinchem), de Rijn/Lek (Pannerden-Schoonhoven) en de IJssel (Westervoort-IJsselmonding). Uit de telgegevens is van elk jaar een seizoensom berekend door per seizoen (juli tot en met juni) de

verschillende maanden te sommeren. De opeenvolgende seizoenen geven samen de aantalsontwikkeling buiten het broedseizoen. Ook is een gemiddeld seizoenpatroon berekend door van alle seizoenen de verschillende maanden te sommeren. Van Kolgans en Brandgans is alleen materiaal uit juli-oktober en april-juni gebruikt. In de tussenliggende maanden (november-maart) vallen de Nederlandse aantallen in het niet bij het aantal wintergasten uit het hoge noorden.

Resultaten

De afgelopen twintig jaar is de lijst met soorten waarvan minimaal één broedpoging is vastgesteld, gegroeid. Slechts zeven van deze soorten zijn op dit moment werkelijk succesvol (tabel 1). De Fazant is de meest talrijke van deze soorten. Deze is decennia lang geholpen door nieuwe uitzettingen ten behoeve van de jacht. Dit had tot gevolg dat het aantal vogels kunstmatig hoog bleef. Daardoor ontstonden ook veel mogelijkheden voor selectie zodat een volledig aan de Nederlandse omstandigheden aangepaste vogel kon ontstaan. Na het eerste broedgeval van de Nijlgans bij Den Haag in 1967, is deze soort sterk in aantal toegenomen. Tegenwoordig broeden meer dan 1300 paren in Nederland. Vijf soorten zijn hard op weg om zich bij de groep succesvolle soorten te voegen, met als meest bijzondere de Chileense Flamingo. Deze soort broedt enkele honderden meters over de grens met Duitsland. De rest van het jaar brengt deze soort in Nederland door. Een derde groep soorten zit als het ware in de wachtkamer. Het aantal broedparen is thans nog te klein om van een definitieve vestiging te kunnen spreken. Over enkele jaren kan het evenwel zover zijn. Een laatste groep bestaat uit de soorten waarvan uitsluitend incidenteel of onregelmatig broedgevallen zijn gevonden. Vervolgens ga ik in op de vestiging van verschillende soorten en de ontwikkelingen die nadien in het veld zijn waargenomen.

Zwaangans *Anser cygnoides domesticus*

De Zwaangans, ook wel Knobbelgans genoemd, komt van origine in Oost-Azië voor (Del Hoyo et al 1993). De soort is daar nu zeldzaam. Eeuwen terug is de soort, onder meer vanwege de grote waakzaamheid, onderworpen aan domesticatie (Kear 1990). Door kruising, vermoedelijk met Knobbelzwanen *Cygnus olor*, hebben de mannetjes in het domesticatieproces een dikke knobbel op de snavel gekregen. In Europa wordt vooral het Chinese ras van deze gedomesticeerde gans gehouden (Kear 1990). In Groot-Brittannië broeden jaarlijks één of enkele paren (Sharrock 1975, Gibbons et al 1993).

(Niet-)broedvogels

In het vrije veld komen verspreid Zwaanganzen voor. Omdat de meeste vogels in groepen Soepganzen *Anser anser domesticus* verblijven, is door waarnemers nauwelijks aandacht aan deze soort besteed. Met deze gedomesticeerde vorm van de Grauwe Gans kruisen ze vaak. Een aantal malen zijn zuivere paren aangetroffen. De genoemde groepen ganzen verblijven het gehele jaar door in het zelfde gebied. Naar schatting le-

ven tegenwoordig meer dan vijftig exemplaren. In het vrije veld waarvan jaarlijks enkele zuivere paren tot broeden komen.

Rietgans *Anser fabalis*

Rietganzen broeden in het hoge noorden van Scandinavië en verder oostwaarts. In de winter varieert het aantal in Nederland tussen de 50.000 en 300.000 vogels (Ebbingse et al 1987). De soort arriveert in november en is in maart weer grotendeels vertrokken. Aangeschoten vogels kunnen overzomeren (Sovon 1987). In Groot-Brittannië zijn in de zomer van 1991 dertig Rietganzen geteld (Delany 1993). Van broeden is geen melding gemaakt.

(Niet-)broedvogels

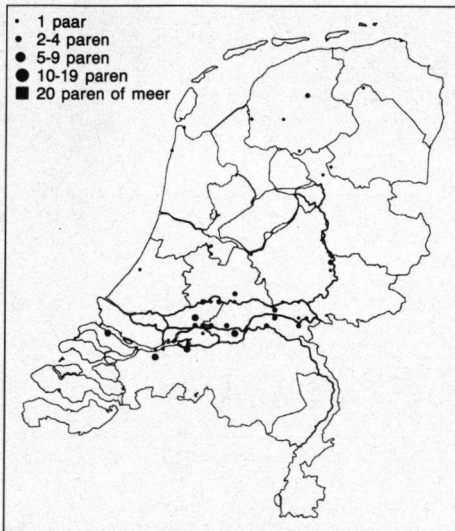
In 1993 heeft een paar Rietganzen in de Diemerpolder (blok 25-56) onder Amsterdam twee jongen grootgebracht. Eén van de partners was gehandicapt. In 1994 bracht bij Olburgen langs de IJssel (blok 40-15) één paar vier jongen groot. De vogels gedroegen zich schuw en één van beide vogels was aangeschoten. In de Eempolders en Polder Arkemheen bij Nijkerk worden door ganzenflappers Rietganzen gehouden. Voor de uitoefening van hun bedrijf beschikken zij bij voorkeur over jonge vogels. De vogels broeden in het vrije veld (tien à twintig paren), maar door de gewinning aan de mens keren zij steeds terug naar hun eigen erf. Jongen worden hier geleewiekt. Het voorkomen van niet-broedvogels is uitvoerig beschreven in Sovon (1987) en Ebbingse et al (1987).

Kolgans *Anser albifrons*

In de wintermaanden verblijven bijna één miljoen Kolganzen in de lage landen langs de Noordzee. Deze vogels arriveren vanaf november en vertrekken in februari-maart. Aangeschoten vogels kunnen in Nederland overzomeren (Sovon 1987, Ebbingse et al 1987). Daarnaast werden in verschillende streken geleewiekte Kolganzen gehouden om tijdens de jacht als lokker te dienen. Soms ontsnapten deze vogels. In Groot-Brittannië verbleven in 1991 op tien plaatsen Kolganzen, met samen nog geen honderd vogels. Eén paar bracht jongen groot (Delany 1993). Uit Duitsland en België zijn geen broedgevallen bekend.

Broedvogels

In 1980 vond in de Workumerwaard (Friesland) het eerste broedgeval van de Kolgans in Nederland plaats (Guldemond & Roog 1980). In het Kromme-Rijngedeeft broedt sinds 1980 ononderbroken een verwilderd paar. In 1985 is in de Lauwersmeer een broedgeval geconstateerd van een paar waarvan één van beide vogels vermoedelijk was aangeschoten. In de volgende jaren zijn op steeds meer plekken Kolganzen vastgesteld (figuren 1 & 2). Deze broedgevallen zijn veelal gekoppeld aan terreinen waar de soort half-gedomesticeerd voorkomt. In 1987 zijn twee paar met jongen rond Wijk bij Duurstede opgemerkt, enkele paren met jongen in de Alblasserwaard en succesvolle paren langs de benedenloop van de Waal. Eind jaren tachtig zijn ook

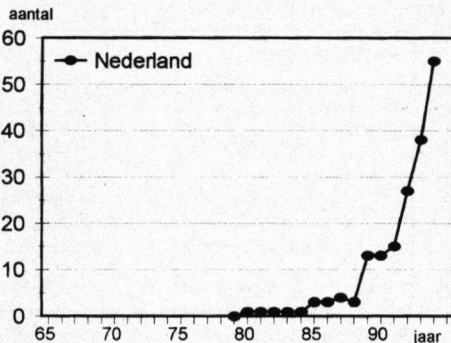

Figuur 1. De verspreiding van de Kolgans als broedvogel in 1992-1994.

Distribution of the White-fronted Goose as a breeding bird.

broedgevallen elders langs de Rijn, Waal en IJssel gemeld en nam het aantal ieder jaar toe tot meer dan dertig paren in 1994. In 1989 kwamen de eerste berichten uit de Delta. Nu broeden hier verspreid meer dan tien paren. In Friesland zijn de eerste broedende Kolganzen in 1988 waargenomen. In 1994 bedraagt het aantal hier ongeveer tien paren. In totaal broedden in Nederland in 1994 minimaal 55 paren (figuren 1, 2).

Het huidige verspreidingspatroon als broedvogel van de Kolgans komt overeen met de verspreiding als wintergast (Ebbinge et al 1987, Van Rooijen et al 1994). Het ligt daarom voor de hand aan te nemen dat broedvogels vooral aangeschoten vogels zullen zijn. Toch valt hier een kanttekening bij te maken. De eerste vestigingen van broedgevallen (Wijk bij Duurstede, Gorinchem, Ooijpolder, Eernewoude) komen alle uit gebieden waar al sinds de jaren zeventig en begin jaren tachtig groepen ontsnapte lokkers, vaak vergezeld van aangeschoten vogels, ver-

Figuur 2. Aantal broedparen van de Kolgans in Nederland in 1965-1994.

Number of breeding pairs of the White-fronted Goose in the Netherlands.

blijven. In oktober 1987 is het gebruik van lokkers beperkt en in oktober 1988 definitief verboden (Staatscourant). Vermoedelijk is een deel van de lokkers, toen zij hun nut hadden verloren, vrijgelaten. Deze vogels waren, in gevangenschap, gewend aan het broeden onder de Nederlandse klimatologische omstandigheden. Daarnaast kent de soort een hoge mate van broedplaatstrouw (Ebbinge 1992). Vermoedelijk hebben deze vogels de aanzet gegeven tot de huidige broedpopulatie Kolganzen. Aangeschoten vogels (paren) kunnen zich hierbij hebben aangesloten. Een deel van de geconstateerde broedgevallen is nog altijd gelieerd aan de mens. Zo broeden in de Ooijpolder jaarlijks één à twee paren nabij een kooi met lokkers. In de omgeving van Wijk bij Duurstede en Gorinchem broeden Kolganzen in gezelschap van Grauwe Ganzen *Anser anser*, Soepganzen, Indische Gans, Canadese Gans *Branta canadensis* en verschillende kruisingen.

In 1987-1994 bracht, op een beperkt aantal lokaties, 65,7% van de paren succesvol jongen groot ($n=35$). De succesvolle paren hadden gemiddeld $3,7 \pm 1,9$ jongen, alle paren samen 2,4 jongen. Dit valt binnen de range van gemiddeld 1,8 tot 3,8 jongen, waarmee paren uit het hoge noorden hier in de wintermaanden verschijnen (Boyd 1964, Cramp & Simmons 1977).

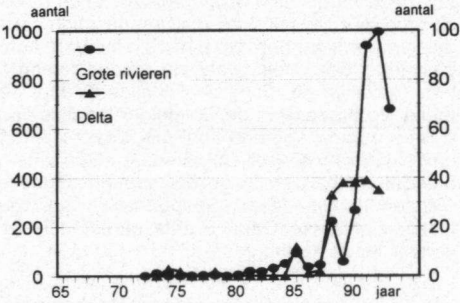
Niet-broedvogels

In verschillende gebieden is de soort tegenwoordig het gehele jaar aanwezig. Langs de Friese kust zwerven in de zomermaanden tien tot vijftig exemplaren, vooral op de Steile Bank. In de Ooijpolder bij Nijmegen zijn de gehele zomer ongeveer vijftig Kolganzen present. Rond Wijk bij Duurstede huizen sinds 1973 het gehele jaar Kolganzen. Dit aantal is toegenomen van enkele vogels tot ruim 150 exemplaren anno 1994. Rond Gorinchem verblijft tegenwoordig een groep van minimaal 75 exemplaren. Op basis van de landelijke telling van 10 oktober 1993, waarin de meeste belangrijke gebieden zijn geteld (Lensink & Kwak 1994), bedraagt het aantal Nederlandse Kolganzen naar schatting 400-600 exemplaren in het rivierengebied, 200-400 exemplaren in Zeeland en 30-60 exemplaren in Friesland.

In het rivierengebied is de Kolgans in de jaren zeventig buiten de winterperiode (november-maart) onregelmatig gezien (figuur 3). Vanaf 1980/1981 is ze buiten deze periode jaarlijks gezien. Tot 1987/1988 bleef het volgens de telresultaten beperkt tot enkele vogels. In werkelijkheid waren het naar schatting vijftig exemplaren. De vogels bij Wijk bij Duurstede en Gorinchem zijn niet altijd even serieus geteld (die zaten er toch altijd!, C. Witkamp). De uitschieter in 1985/1986 (figuur 3) valt voor een deel te herleiden tot verlate trek in april als gevolg van streng winterweer in de voorgaande maanden en mogelijk een groot aantal gehandicapte ganzen door het excessief hoge aantal doodgeschoten vogels in deze winter (Anonymus 1990). Vanaf 1988/1989 nam het aantal waarnemingen langs de rivieren snel toe. Deze toename valt samen met het ver-

bod op het gebruik van lokkers voor de ganzenjacht.

In de Delta is de Kolgans, buiten de normale verblijftijd van oktober-maart, tot halverwege de jaren tachtig onregelmatig gezien (figuur 3). Wel is het aantal iets groter dan figuur 10 suggereert. Aangeschoten vogels zijn niet altijd genoteerd (P.L. Meininger). De piek in 1986 valt te herleiden

Figuur 3. Seizoensommen van het aantal Kolganzen in april-oktober in de Delta (rechter y-as) en langs de Grote Rivieren (linker y-as).
Seasonal total of the number of White-fronted Geese in April-October in the SW-Netherlands (triangle, right y-axis), and along the great rivers (dot, left y-axis).

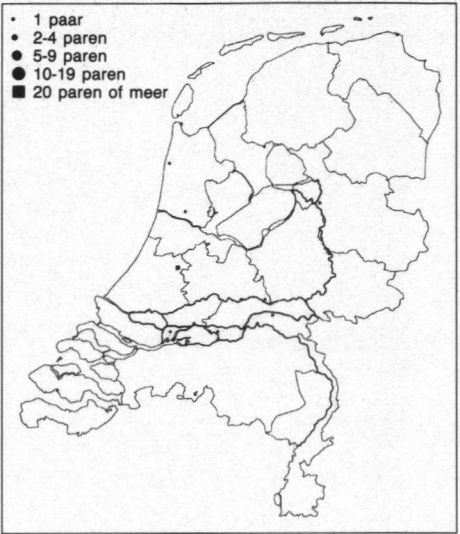
tot verlate terugtrek in april 1986 als gevolg van een strenge winter die tot in maart aanhield. Vanaf 1989 neemt het aantal Kolganzen in de zomermaanden flink toe, parallel aan de vestiging als broedvogel in de Delta.

Habitat

Broedvogels houden zich langs de rivieren vooral in open landschappen met water en graslanden op. In de Delta zijn de meeste broedgevallen in buitendijkse terreinen aangetroffen met een afwisseling van grazige vegetaties en ruigtekruidenvegetaties. Soms zoeken broedvogels de bescherming (waakzaamheid voor predatoren) van een kokmeeuwenkolonie (Ooijpolder). Buiten het broedseizoen houden de 'Nederlandse vogels' zich ten dele in de buurt van de broedplaatsen op, ten dele mengen ze zich met immigranten uit het hoge noorden. Ze verblijven dan in open landschappen waar ze vooral op graslanden foerageren (Sovon 1987, Ebbinge et al 1987).

Indische Gans *Anser indicus*

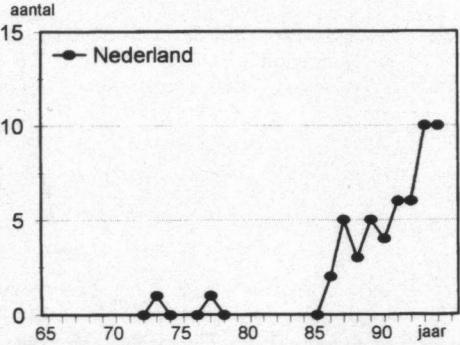
De Indische Gans broedt in Centraal-Azië en overwintert in het noorden van India en Pakistan (Ali & Ripley 1987). In Zweden vlogen in de jaren tachtig enkele honderden vogels rond (SOF 1990), waarvan ook paren tot broeden kwamen. In het zuiden van Noorwegen komt sinds 1985 een verwilderde, reproducerende populatie voor die ongeveer vijftig vogels omvat (British Birds 85: 289). In Engeland zijn in de zomer van 1991 85 vogels geteld, verspreid over twintig lokaties. Op één lokatie hadden drie paren jongen (Delany 1993). In Duitsland broedt de soort langs de Elbe (EOAC 1992). Uit België zijn geen broedgevallen bekend.

Figuur 4. De verspreiding van de Indische Gans als broedvogel in 1992-1994.
Distribution of the Bar-headed Goose as a breeding bird.

Broedvogels

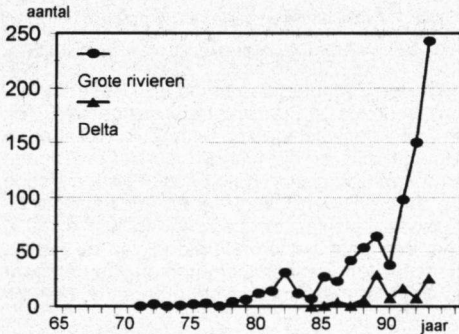
In 1972-1977 heeft bij Nootdorp een paar gebroed (Teixeira 1979) (figuur 5). Eind jaren zeventig verbleef in de duinen van Voorne een ongepaard wijfje dat regelmatig op onbevuchte eieren broedde (VWG Avifauna West-Nederland 1981). In 1986 zijn bij Nieuwkoop ongeveer tien Indische Ganzen losgelaten. In de jaren daarna broedden hier regelmatig één à drie paren met succes (figuur 4), waarbij het aantal vogels ongeveer gelijk bleef, tien exemplaren. Mogelijk zijn de jongen uitgezworven. Vanaf 1989 is de soort nabij de Rijn (Broekhuizen bij Leersum) broedend vastgesteld en vanaf 1990 op verschillende plaatsen langs de Waal (Lensink 1994). In 1994 zijn ook broedgevallen langs de IJssel (Zwolle) en in de Zaanstreek gemeld. Sinds 1986 heeft de soort zich in Nederland langzaam uitgebreid (1994 minimaal acht paren). Van twaalf nesten waren er zes succesvol. De succesvolle paren hadden gemiddeld $3,8 \pm 1,3$ jongen.

Figuur 5. Aantal broedparen van de Indische Gans in Nederland in 1965-1994.
Number of breeding pairs of the Bar-headed Goose in the Netherlands.

Niet-broedvogels

In het riviereengebied is de soort vanaf 1971 jaarlijks opgemerkt (Van den Bergh et al 1979). In 1971-1980 bedroeg het aantal vogels één tot vier exemplaren en in 1981-1990 vijf tot vijftien exemplaren. Nadien is het aantal verder toegenomen tot tien tot dertig exemplaren in 1993-1994 (figuur 6). In de Delta is de Indische Gans in 1986 voor het eerst gezien en is nadien toegenomen. Langs de Friese kust is soort eind jaren zeventig voor het eerst opgemerkt. Nadien nam het aantal waarnemingen toe, en in najaar 1994 verbleven meer dan dertig vogels op de Steile Bank, waaronder ook juveniele vogels.

Figuur 6. Seizoensommen van het aantal Indische Ganzen in de Delta en langs de Grote Rivieren.
Seasonal total of the number of Bar-headed Geese in SW-Netherlands (triangle) and along the great rivers (dot).

Langs de Friese kust verschijnen de vogels vanaf half augustus. Deze verschijning valt samen met de aankomst van Grauwe Ganzen *Anser anser* uit Scandinavië, in het bijzonder Noorwegen (Voslamber 1993). Het is aannemelijk dat deze Indische Ganzen uit Scandinavië afkomstig zijn, want uit de noordelijke provincies zijn geen broedgevallen van de soort bekend. In het riviereengebied is de soort in het najaar talrijker dan in de winter (figuur 7). Dit patroon is vergelijk-

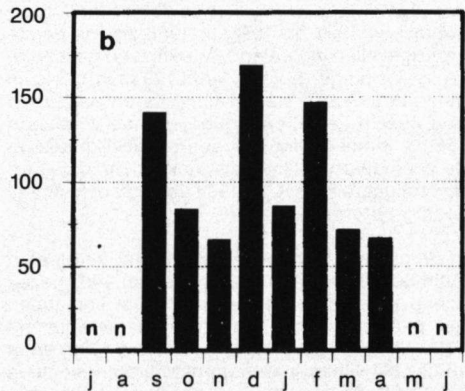
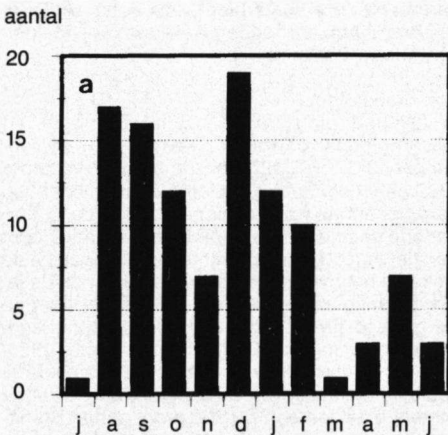
baar met dat van de Grauwe Gans langs de rivieren (Lensink 1993). In Zeeland nemen de aantallen Indische Ganzen vanaf september toe met een maximum in de winter (figuur 7). De meeste waarnemingen komen uit Zeeuwsch-Vlaanderen (Saeftinghe), waar ook veel Grauwe Ganzen overwinteren (Meininger et al 1994). Op grond van het tijdstip van voorkomen in verschillende gebieden is aannemelijk dat in de winter zowel Scandinavische als Nederlandse vogels in Nederland aanwezig zijn en dat een deel van de vogels vermoedelijk met de Grauwe Ganzen naar Zuidwest-Europa trekt. De Nederlandse vogels vermengen zich daarbij met de noordelijke vogels. Tegenwoordig zijn in de zomermaanden naar schatting veertig à vijftig Indische Ganzen in ons land aanwezig, in het najaar meer dan honderd en in de winter meer dan dertig.

Habitat

In de broedtijd verkiest de soort een combinatie van graslanden (voedsel) en open water (veiligheid). Nesten liggen verscholen in de vegetatie, bij voorkeur op voor grondpredatoren onbereikbare plaatsen zoals eilanden in tichelgaten. Buiten het broedseizoen is de soort vooral in gezelschap van Grauwe Ganzen gezien; de Indische Gans is echter meer aangewezen op graslanden. Langs de rivieren verblijft ze vooral in de uiterwaarden, in de Delta vooral in buitendijkse terreinen.

Brandgans *Branta leucopsis*

Brandganzen zijn arctische broedvogels die de winter onder meer in de lage landen rond de Noordzee doorbrengen. In Nederland arriveren de vogels in oktober en trekken weg in maart en april (Sovon 1987, Ebbing et al 1987). Sinds 1971 heeft zich op het Zweedse Gotland, ver ten zuiden van het oorspronkelijke broedgebied, een snel groeiende populatie ontwikkeld, die nu ruim 1500 paren telt (Larsson et al 1988, SOF 1990, Larsson & Forslund 1994). Op het vaste land van Zweden zijn ook broedgevallen van verwilderde

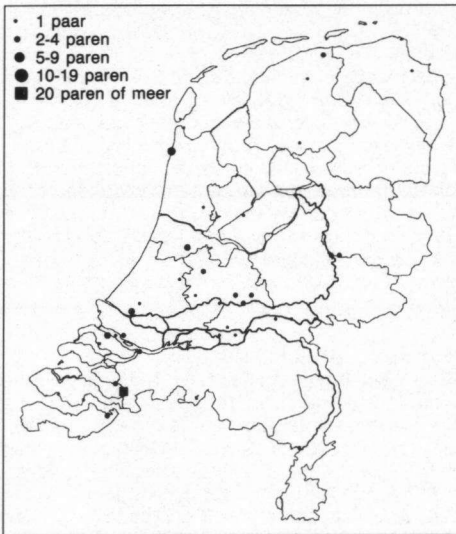

Figuur 7. Seizoenspatroon van het voorkomen van Indische Ganzen in de Delta 1970-1994 (a) en langs de Grote Rivieren 1970-1993 (b), n = geen tellingen.
Seasonal pattern of Bar-headed Geese in the SW-Netherlands 1970-1994 (a) and along the great rivers 1970-1993 (b), n = no counts.

vogels vastgesteld. Eind jaren zestig broedden in Noord-Ierland enkele verwilderde paren (Sharrock 1975). Eind jaren tachtig broedden verspreid over Groot-Brittannië Brandganzen. In de zomer van 1991 zijn ruim 800 vogels geteld, waarbij broeden op vijftien plaatsen is geconstateerd (Delany 1993, Gibbons et al 1993). Uit Duitsland en België zijn geen broedgevallen bekend.

Broedvogels

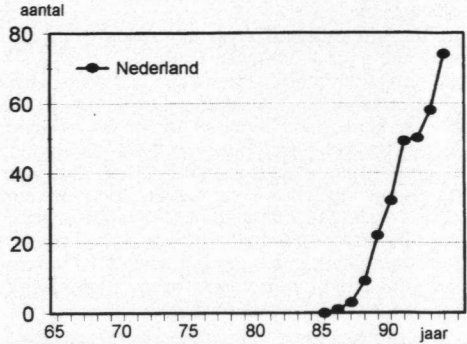
Vrijvliegende parkvogels hebben vanaf ongeveer 1984 in het Amsterdamse Bos gebroed. Hier broeden sindsdien jaarlijks enkele paren waarvan de jongen uitzwerven (figuur 8). Aan de westzijde van het Lauwersmeer broeden gedo-

Figuur 8. De verspreiding van de Brandgans als broedvogel in 1992-1994.
Distribution of the Brent Goose as a breeding bird.

mesticeerde Brandganzen in het vrije veld. Deze staan onder controle van de eigenaar. In 1986 is een broedgeval vastgesteld in de Vlietlanden onder Vlaardingen. Hier bleef de soort broedvogel, behalve in 1990 en 1991. In 1988 zijn de eerste broedgevallen in Zeeland (Markiezaat) geconstateerd (Meininger & Van Swelm 1994). In 1994 zijn in het Markiezaat vierentwintig paren geteld, en nog enkele tientallen niet-broedende vogels. In 1989 is in het Haringvliet gebroed (Slijkplaat). In de jaren daarna ontstonden ook elders in de Delta vestigingen, met in 1994 in totaal minimaal veertig paren (figuur 9).

In de polders nabij het Zwanewater verbleef in 1986 één Brandgans, die in voorjaar 1987 gezelschap kreeg. Enkele maanden later verscheen het paar met jongen op het Zwanewater. In 1989 zijn al elf paren geteld (Costers 1992) en in 1993-1994 vijftien paren. In het rivierengebied is het eerste geval in 1987 bij Kasteel Broekhuizen te Leersum gevonden (Kruisbek 38: 79). Twee jaar later verscheen de soort langs de Waal. In

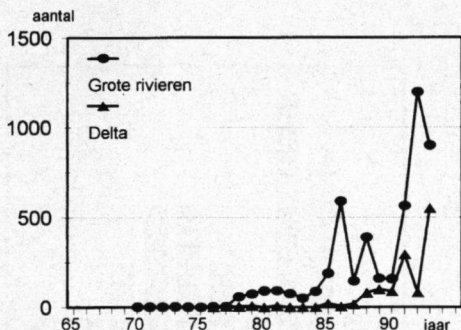
Figuur 9. Aantal broedparen van de Brandgans in Nederland in 1965-1994.
Number of breeding pairs of the Brent Goose in the Netherlands.

1994 zijn Brandganzen langs de IJssel (Deventer) en de Maas (Clauscentrale) vastgesteld. Ook in het veenweidegebied van Zuid-Holland en Utrecht zijn in dit jaar de eerste broedende Brandganzen gezien (Ellenbroek 1994), alsmede op de grens van Overijssel en Friesland. In de Oostvaardersplassen is de soort in 1993 en 1994 met één paar gezien. De stand van de Brandgans in Nederland is toegenomen van één paar in 1984 tot meer dan zeventig paren in 1994 (figuur 9).

In alle genoemde gebieden is de herkomst van de eerste broedgevallen vaak terug te voeren op herkomst uit gevangenschap (Meininger & Van Swelm 1994). In Zeeland zijn de vogels vermoedelijk afkomstig van een watervogelhouder net over de Belgische grens (Meininger & Van Swelm 1994). In het rivierengebied zijn belangrijke bronnen van ontsnapping Wijk bij Duurstede, Gorinchem, en Druten en in het Hollandse Veenweidegebied Nieuwkoop en het Amsterdamse Bos. De broedgevallen bij Deventer komen mogelijk voort uit ontsnappingen in de Achterhoek en die in Noord-Holland uit een sinds 1984 verwaarloosde parkcollectie te Purmerend. Daarnaast kunnen aangeschoten vogels, waarvan de partner hier ook achterbleef, zich bij de 'Hollandse' Brandganzen hebben aangesloten (Meininger & Van Swelm 1994).

Niet-broedvogels

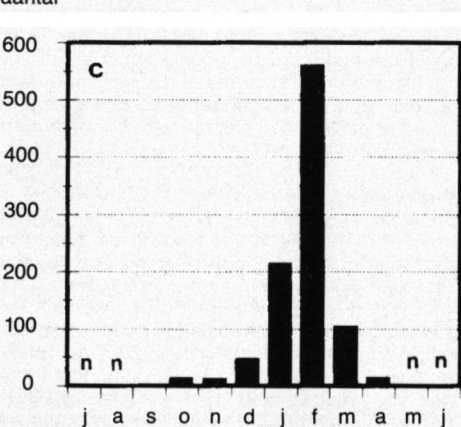
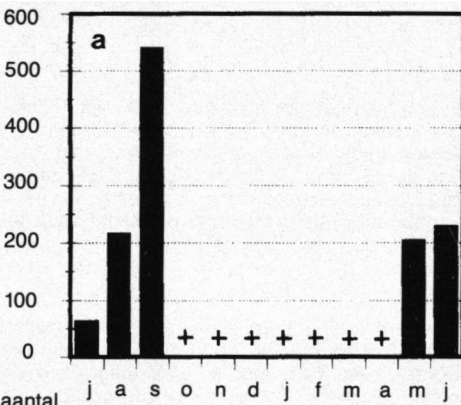
In Zeeland pleisteren arctische Brandganzen tussen oktober en maart. Daarbuiten is in september 1971, 1978, 1979, nazomer 1981 en zomer 1982 een klein aantal gezien. Vanaf najaar 1985 nam het aantal waarnemingen buiten de winterperiode snel toe (figuur 10). Deze toename loopt parallel aan die van het aantal broedvogels in de Delta. In het rivierengebied was de soort in de jaren zeventig een zeldzame wintergast (Van den Bergh et al 1979). Vanaf 1978/1979 nam het aantal waarnemingen toe (figuur 10). Vanaf 1985/1986 is wederom een toename vastgesteld die vooral in de laatste jaren zeer sterk was. Strengere winters brengen een relatief groot aantal Brandganzen naar Zuidwest-Nederland. Tijdens de terugtrek vliegen deze vogels minder langs de kust en gaat een deel over het binnenland van

Figuur 10. Seizoensommen van het aantal Brandganzen in april-oktober in de Delta en in september-april langs de Grote Rivieren.

Seasonal total of the number of the Brent Goose in April-October in SW-Netherlands (a), and along the great rivers (b).

Nederland. Daarom is de soort vooral in de tweede helft van de winter in het rivierengebied opgemerkt, met een maximum in februari (figuur 12). Buiten de strenge winters is het seizoenspatroon redelijk gelijkmatig. Dit zijn vooral rondzwerfende 'Hollandse' vogels. Naar schatting vliegen tegenwoordig meer dan vierhonderd Brandganzen in Nederland rond, waarvan ongeveer tweehonderd exemplaren in de Delta, honderd exemplaren langs de rivieren en honderd exemplaren verspreid over de rest van Laag-Nederland.

Habitat

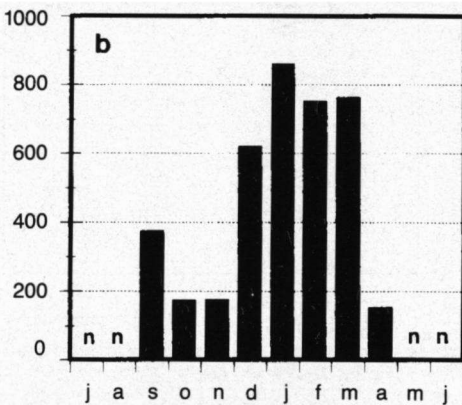
Broedvogels in de Delta houden zich op in open landschappen zoals de Korendijksche Slikken en Markiezaat. Nestplaatsen liggen vaak nabij open water, waar de vogels bij onraad hun heil zoeken. Langs de grote rivieren houden broedvogels zich rond tichelgaten op die geheel of gedeeltelijk worden omzoomd door ruigtevegetaties en wilgenstruwelen. Buiten het broedseizoen sluiten de vogels zich tot groepen aan en pleisteren bij voorkeur op graslanden, gelijk de wintergasten (Ebbing et al 1987, Sovon 1987).

Magelhaengans *Chloephaga picta*

De Magelhaengans bewoont droge en natte habitats in het zuiden van Zuid-Amerika waar ze uitsluitend op plantaardig voedsel leeft. In het ongunstige seizoen treedt enige trek op naar mildere streken (Del Hoyo et al 1993). Uit ons omliggende landen zijn geen broedgevallen bekend.

Broedvogels

In 1986 bracht in de uiterwaarden bij Dreumel een paar één jong groot. Tot en met 1994 verscheen het paar ieder jaar en heeft nog twee maal succesvol gebroed (twee maal drie jongen) (figuren 12 & 13). Ook is de soort in omliggende gebieden vastgesteld: 1987 Afferdensche en

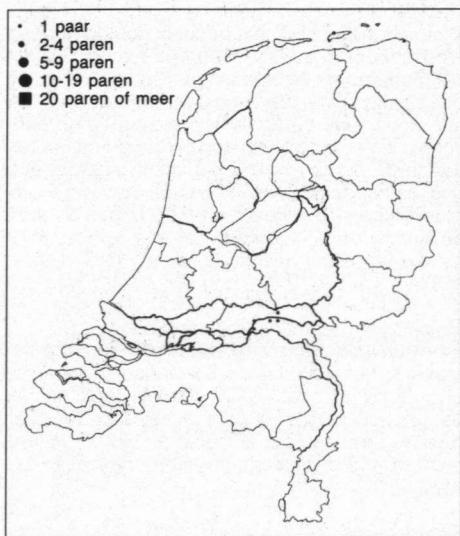
Figuur 11. Seizoenspatroon van het voorkomen van Brandganzen in de Delta 1970-1994 buiten het winterseizoen (a) en de langs de Grote Rivieren 1970-1993 (b), n = geen tellingen, + = soort zeer talrijk aanwezig, zie tekst.

Seasonal pattern of the Brent Goose in the SW-Netherlands 1970-1994 (a), along the great rivers 1970-1993 (b), n = no counts, + = species numerous present.

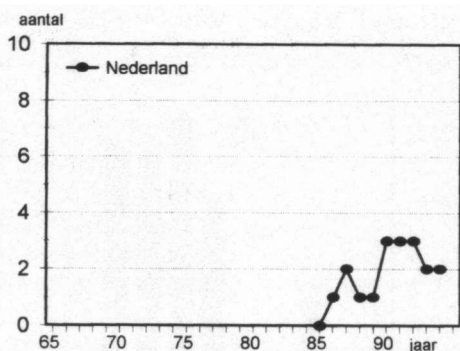
Deetsche Waarden (één jong), 1992 Hiensche Waarden (geen succes), 1990 Zennewijnen (twee jongen) en 1991 Drutensche Waarden (één jong). Dit zijn in totaal dertien gevallen waarvan vijf succesvol (38%). Op Schiermonnikoog is sinds eind jaren tachtig een paar aanwezig. Dit heeft in 1990 succesvol gebroed; mogelijk ook in andere jaren.

Niet-broedvogels

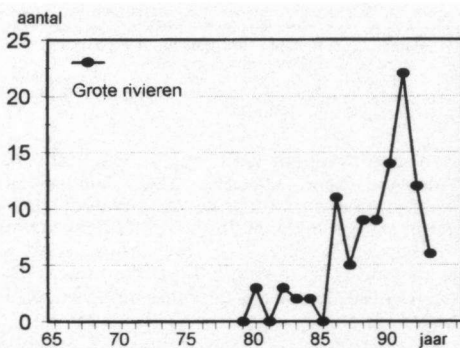
De eerste vogel langs de rivieren is in 1980/1981 opgemerkt (figuur 14). Vanaf 1986/1987 nam het

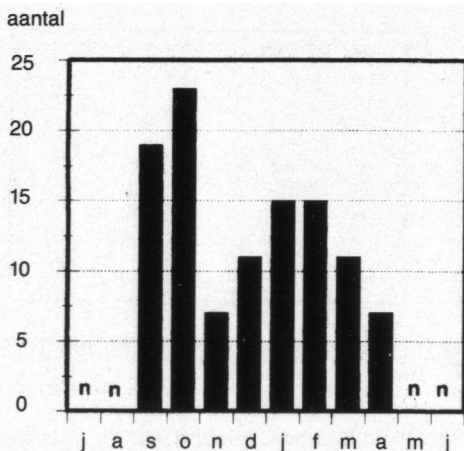
Figuur 12. De verspreiding van de Magelhaengans als broedvogel in 1992-1994.
Distribution of the Upland Goose as a breeding bird.

Figuur 13. Aantal broedparen van de Magelhaengans in Nederland in 1965-1994.
Number of breeding pairs of the Upland Goose in the Netherlands.

Figuur 14. Seizoenssommen van het aantal Magelhaengans langs de Grote Rivieren 1970-1993.
Seasonal total of the number of the Upland Goose along the great rivers 1970-1993.

Figuur 15. Seizoenspatroon van het voorkomen van Magelhaengans langs de Grote Rivieren 1970-1993, n = geen tellingen.
Seasonal pattern of the Upland Goose along the great rivers 1970-1993, n = no counts.

aantal waarnemingen toe en sindsdien is de Magelhaengans vrijwel iedere maand gezien (figuur 15). De meeste waarnemingen zijn langs de Waal gedaan, in de regio waar de soort ook als broedvogel is vastgesteld. Daarnaast zwerft al enkele jaren een vogel langs de Midden-IJssel. De vogels op Schiermonnikoog zijn hier het hele jaar door aanwezig. Het huidige bestand in Nederland wordt op vijf tot vijftien vogels geschat.

In een gemeentelijk plantsoen in Druten hebben halverwege de jaren tachtig Magelhaengans verscheidene malen met succes gebroed (L.M.J. van den Bergh). De jongen zijn niet geleewiekt en zijn uitgevlogen. Deze vogels hebben zich vermoedelijk als broedvogel langs de Waal gevestigd. De vogels op Schiermonnikoog zijn hier uitgezet.

Habitat

In het rivierengebied zijn broedgevallen vastgesteld in tichelgaten en oude rivierarmen die worden begrensd door moeras, ruigte en wilgenstruweel. Op Schiermonnikoog broeden de ganzen vaak bij de Westerplas. Deze is gevuld met zoet water en grotendeels omzoomd met een fikse rietkraag. De vogels foerageren over het algemeen op graslanden. Buiten het broedseizoen sluit de Magelhaengans zich geregeld bij ander ganzen aan en pleistert bij voorkeur op graslanden.

Muskuseend *Cairina moschata domestica*

De Muskuseend is inheems in Zuid-Amerika (Del Hoyo et al 1993). De soort wordt niet alleen in collecties gehouden maar ook op boerderijen. Ze kruist onder meer met Soepeenden. Door kruising en bastaarderding wijkt de tekening van de huidige Europese vogels af van de oorspronkelijke Zuidamerikaanse (Kear 1990). In Engeland komt op één plaats een vrijvliegende populatie voor met in 1991 130 exemplaren. Sinds 1987 vermeerderen deze vogels zich met succes

Door het sterk gedomesticeerde karakter komt de Muscuseend als broedvogel vaker voor dan dat er bekend is.
Tekening: Jos Zwarts.

(Vinicombe et al 1993). Uit België en Duitsland is broeden niet bekend, maar wel zeer aannemelijk.

(Niet-)broedvogels

Er zijn mij slechts enkele gevallen ter ore gekomen. In een van de Dollardpolders is in oktober 1993 een paar met twaalf halfwas kuikens opgemerkt. Ten oosten van Bergen op Zoom is in 1990 een paar met jongen gezien. Elders in Noord-Brabant zijn nog twee geslaagde broedgevallen vastgesteld. Door het sterk gedomesticeerde karakter van de soort komen vermoedelijk meer paren tot broeden dan hier zijn vermeld. Het huidige aantal bedraagt jaarlijks drie à tien paren. Buiten het broedseizoen houden vogels zich rond de broedplaatsen op.

Carolina-eend *Aix sponsa*

De Carolina-eend, ook wel Boseend genoemd, is inheems in Noord-Amerika. In vergelijking met de nauw verwante Mandarijneend, komt ze wat zuidelijker voor (Del Hoyo et al 1993). In Zuid- en Midden-Engeland broeden op enkele plaatsen in totaal dertig à vijftig paren. Het eerste broedgeval vond hier eind vorige eeuw plaats. Deze soort was in Engeland veel minder succesvol dan de Mandarijneend (Gibbons et al 1993). In Duitsland zijn incidenteel broedgevallen gemeld die duidelijk aan ontsnappingen zijn gekoppeld (Rheinwald 1993). In België is de soort niet als broedvogel bekend (Anselin & Devos 1992).

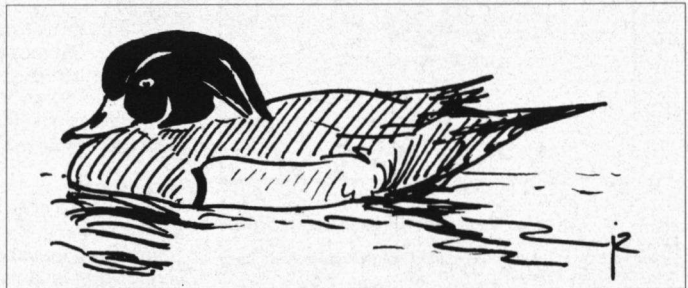
(Niet-)broedvogels

De Carolina-eend is in Nederland enkele malen als broedvogel vastgesteld. Het gaat om de volgende gevallen: Braassemmeer (één paar 1982), Den Haag (1987-1990), Wieringen (1994,

één paar), Elswout bij Aerdenhout (één paar mislukt 1994), Huize Manpad te Heemstede (één paar met jongen 1994), Fort Oranje, Rucphen (één paar 1994). In voornoemde gebieden komt de Mandarijneend ook voor. Vermoedelijk betreft het steeds lokale ontsnappingen. De soort is onder watervogelhouders één van de talrijkste eendachtige (Van der Laar et al 1994). Langs de binnenduinstrand vormen de landgoederen met hun vijverpartijen en oude loofbossen een geschikte habitat. Net als de Mandarijneend is de soort een holenbroeder. Langs de oostzijde van de Veluwe vormen de sprengen en sprengebeken die door oude bossen stromen, een uitgelezen habitat.

Net als in Engeland is de Carolina-eend in Nederland minder succesvol dan de Mandarijneend. De verklaring is de volgende (zie Gibbons et al 1993). De Britse Carolina-eenden beginnen ongeveer drie weken eerder met broeden dan de Mandarijneend. Hun jongen zijn pas na tien weken vliegvlug, die van de Mandarijneend na acht weken. Daarnaast zijn hun eieren kleiner en komen jongen met minder gewicht op de wereld. Genoemde verschillen leiden er toe dat de kans dat jongen het vliegvlug stadium bereiken, kleiner is, vooral door een verhoogde sterfte bij slecht voorjaarsweer en door een langere periode met kans op predatie.

Buiten het broedseizoen houden de meeste Carolina-eenden zich op in de buurt van broedplaatsen, waar zij vaak samen met Mandarijneenden pleisteren. Elders in het land duiken dan ook enkele Carolina-eenden op. Bij Heerde zijn de laatste jaren 's winters steeds twee mannetjes gezien. Vrouwtjes zijn mogelijk aanwezig, maar

De Carolina-eend is in Nederland enkele malen als broedvogel vastgesteld.
Tekening: Jos Zwarts.

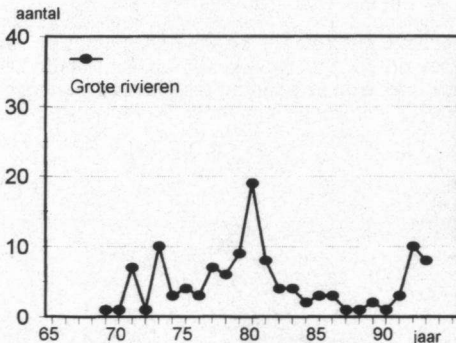
zeer moeilijk te onderscheiden van die van de Mandarijneend. Broedgevallen van de Carolinaeend in deze omgeving zijn derhalve niet uitgesloten. In 1985 en 1991 zijn kruisingen met de Mandarijneend vastgesteld.

Krooneend *Netta rufina*

De Krooneend is inheems in West-Europa (Cramp & Simmons 1977). De soort wordt evenwel in veel watervogelcollecties gehouden. In Engeland, waar de soort niet inheems is, broeden in het zuidoosten sinds 1968 op enkele plaatsen Krooneenden. Hun aantal is sindsdien langzaam toegenomen met tegenwoordig ongeveer honderd exemplaren (Vinicombe et al 1993, Gibbons et al 1993).

Broedvogels

Sinds 1942 is de soort broedvogel in Nederland (CDNA 1970). Het aantal nam toe tot veertig à zestig paren in 1973-1977 (Teixeira 1979, Van de Winden et al 1994). Het zwaartepunt van de verspreiding lag in de Vechtplassen op de grens van Utrecht en Holland (Botshol, Vinkeveen, Naardermeer). De herkomst van deze vogels is onbekend. Nabij de eerste broedplaats bevond zich in de jaren dertig al een grote watervogelcollectie, met onder meer Krooneenden. Navraag heeft geleerd dat de vogels hier zeer wel vandaan kunnen zijn gekomen. Eind jaren tachtig bedroeg het aantal in Nederland zes tot vijftien broedparen. Vermoedelijk was de achteruitgang van de waterkwaliteit, en daarmee het verdwijnen van kranswieren *Chara spec.*, het stapelvoedsel, de belangrijkste oorzaak (Ruiters et al 1994). De laatste jaren is een toename vastgesteld tot twintig à dertig paren in 1993 (Van de Winden et al 1994). Elders in het land is de soort de laatste jaren ook vastgesteld. Aan de broedgevallen in de Rotte Meren (Zuid-Holland) en langs de Lek (Utrecht) kleefte een duidelijke lucht van ontsnapping (K. Noorman, C. Witkamp). Uit Friesland is een plaats bekend waar de soort wordt uitgezet (E. Wymenga). Wij zullen nooit met zekerheid weten of de vestiging van de Krooneend in Nederland natuurlijk is of voortkomt uit ontsnappingen, of een combinatie van beide. Onder watervogelhouders was het in 1992

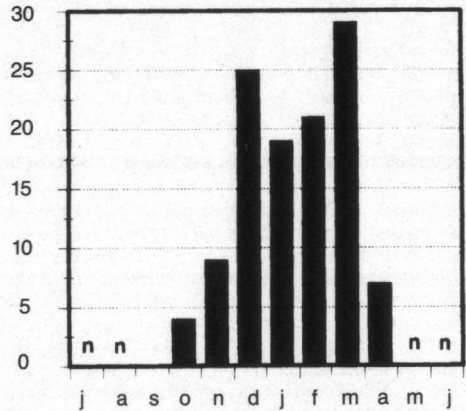
Figuur 16. Seizoensommen van het aantal Krooneenden langs de Grote Rivieren 1970-1993.
Seasonal total of the number of the Red-crested Pochard along the great rivers 1970-1993.

één van de talrijkste eendachtigen (Van der Laar et al 1994), zodat een herkomst uit ontsnappingen zeer reëel is.

Niet-broedvogels

Na het broedseizoen verblijft vermoedelijk een groot deel van de Nederlandse broedvogels in ons land (Van de Winden et al 1994) met de Gouwee als belangrijke pleisterplaats (Zomerdijk 1993, Ruiters et al 1994). Hier is het aantal de afgelopen jaren toegenomen en vooral in de nazomer en het najaar is de soort talrijk. De onderwatervegetatie bestaat hier voor een aanzienlijk deel uit kranswieren, waar de soort ook op foeraert. Gezien de omvang van de Nederlandse populatie duiden aantallen van meer dan hon-

aantal

Figuur 17. Seizoenspatroon van het voorkomen van Krooneenden de langs de Grote Rivieren 1970-1993, n = geen tellingen.
Seasonal pattern of the Red-crested Pochard along the great rivers 1970-1993, n = no counts.

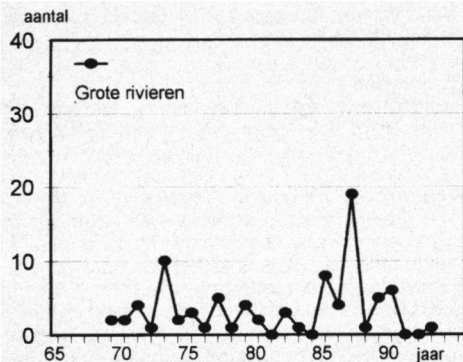
derd vogels op de Gouwee, ook op verblijf van buitenlandse vogels (Noord-Duitsland en Denemarken en oostwaarts). Langs de Grote Rivieren wordt al 25 jaar lang een wisselend aantal gezien (figuur 16). Rond 1980 was de Krooneend hier talrijker dan in de jaren daarvoor en daarna. Langs de Grote Rivieren is de Krooneend een wintergast (figuur 17), de meeste vogels overwinteren echter in Zuid-Europa (Cramp & Simmons 1977).

Witoogeed *Aythya nyroca*

De dichtstbijzijnde broedgebieden van de Witoogeed liggen in Midden-Frankrijk en Oost-Duitsland en verder naar het zuiden en oosten (Cramp & Simmons 1977). In West-Duitsland en bij onze zuiderburen is het een uiterst schaarse broedvogel, zonder duidelijke vaste broedgebieden (Rheinwald 1993, Anselin & Devos 1992). In Engeland ontbreekt de soort.

Broedvogels

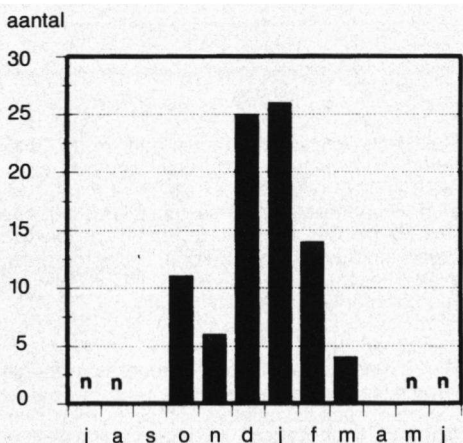
Volgens de CDNA (1970) is de soort in Nederland een onregelmatige broedvogel. Tot 1970 zijn tien zekere broedgevallen vastgesteld. In de jaren zeventig verbleef de soort jaarlijks in de Vechtplassen

Figuur 18. Seizoensommen van het aantal Witooogenden langs de Grote Rivieren 1970-1993.
Seasonal total of the number of the Ferruginous Duck along the great rivers 1970-1993.

sen/Botshol en het Naardermeer (Teixeira 1979) en elders in het land zijn twee zekere broedgevallen opgemerkt. In 1978-1983 zijn negen gevallen gemeld (Sovon 1987), waarvan de meeste in de voornoemde gebieden. In de jaren daarna zijn geen aanwijzingen meer verkregen over broeden. Aan het onregelmatig broeden van deze soort in Nederland lijkt daarmee een einde te zijn gekomen. De status van deze soort is, voor zover mij bekend, nimmer ter discussie gesteld. Het was in 1991 één van de talrijkere eendachtigen onder watervogelhouders (Van der Laar et al 1994). Ontsnappingen zijn derhalve reëel.

In 1993 verbleef in De Weerribben een man Witooogend die veel belangstelling had voor een vrouw Kuifeend. Dit resulteerde in een geslaagd broedgeval. De jongen gingen echter dood, en zijn nadien als Kuifeend gedetermineerd. Dit impliceert dat de Witooogend zich kan aansluiten bij Kuifeenden die van een soortgenot nakomelingen krijgen. In 1994 werd een zelfde paar aangetroffen, echter zonder succesvol resultaat.

Figuur 19. Seizoenspatroon van het voorkomen van Witooogenden langs de Grote Rivieren 1970-1993, n = geen tellingen.
Seasonal pattern of the Ferruginous Duck along the great rivers 1970-1993, n = no counts.

Niet-broedvogels

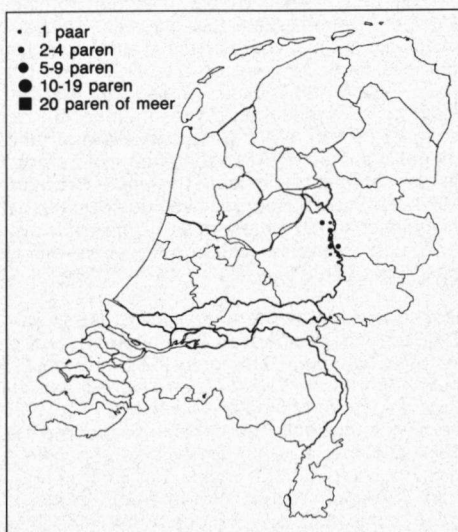
De Witooogend is jaarlijks in ons land vastgesteld. Langs de rivieren zijn ieder telseizoen wel één of meer vogels geteld (figuur 18). De aantallen van jaar op jaar vertonen geen duidelijke trend. De kans een Witooogend langs de rivieren te zien is het grootst in december en januari (figuur 19). Dit duidt op overwintering van vogels vanuit Oost-Europa.

Brilduiker *Bucephala clangula*

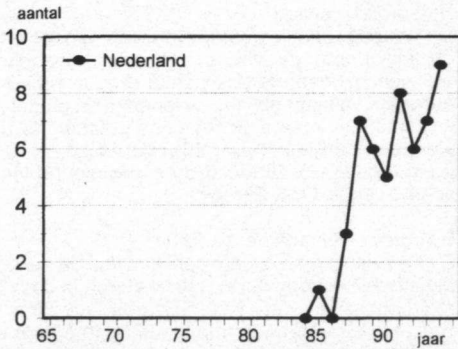
De Brilduiker is als broedvogel een van de meest talrijke duikeenden in de zoete wateren in de boreale bossen van Noord-Europa en West-Rusland (Cramp & Simmons 1977). In Midden- en Oost-Europa huizen enkele kleine populaties, waarvan de dichtstbijzijnde op vierhonderd kilometer van Nederland liggen in Sleeswijk-Holstein, Mecklenburg, Pommeren en Saksen, Duitsland (Rheinwald 1993). In Schotland is de soort in 1970 geïntroduceerd en er zijn een groot aantal nestkasten opgehangen. Deze worden volop gebruikt door de soort (Dennis & Howe 1984). De Brilduiker neemt hier toe, tot minstens honderd paren in 1990 (Gibbons et al 1993).

Broedvogels

In 1985 is op een landgoed langs de IJssel een vrouwtje met zeven jongen gezien (Hottinga 1985). In de jaren daarna is de soort jaarlijks in deze omgeving vastgesteld, met als maximum zeven paren in 1988. Daarna bleef het aantal ongeveer op het zelfde niveau (figuren 20, 21). In 1992 is een geval in de Bijlandsche Waard langs de bovenloop van de Rijn vastgesteld (Lensink 1993) en in 1994 één in de Ooijpolder langs de Waal. De meeste broedgevallen zijn vastgesteld op landgoederen met vijverpartijen en oud bos of op plaatsen die hier op gelijken. De soort benut zowel boomholten (Bosuil *Strix aluco*) als

Figuur 20. De verspreiding als broedvogel van de Brilduiker in 1987-1994.
Distribution of the Goldeneye as a breeding bird.

Figuur 21. Aantal broedparen van de Brilduiker in Nederland in 1965-1994.
Number of breeding pairs of the Goldeneye in the Netherlands.

nestkasten. Sinds de vestiging van de soort langs de IJssel zijn op verschillende plaatsen speciale nestkasten opgehangen.

De vestiging van de Brilduiker wordt beschouwd als natuurlijk. In de nabijheid van de eerste broedplaatsen bevindt zich een grote watervogelcollectie en navraag heeft geleerd dat halverwege de jaren tachtig ontsnappingen bepaald niet zijn uitgesloten. Daarnaast is de Brilduiker onder watervogelhouders één van de talrijkere eendachtigen (Van der Laar et al 1994). Voorts ligt deze vestiging ongeveer 450 km verwijderd van het aaneengesloten verspreidingsgebied, terwijl uit het tussenliggende gebied geen vaste of incidentele broedplaatsen bekend zijn (Rheinwald 1993). Dit pleit er voor een groot vraagteken te plaatsen bij de natuurlijke vestiging als broedvogel van deze soort in Nederland.

Niet-broedvogels

De Brilduiker heeft een noordelijke verspreiding waarvan de meeste vogels in landen rond de Oostzee, Denemarken en Noordwest-Duitsland overwinteren. In Nederland is het een wintergast die in oktober arriveert en uiterlijk in april vertrekt (Sovon 1987). Sinds vijftien jaar ruit een klein aantal vogels hun slagpenen op het IJsselmeer (Sovon 1987). Deze ontwikkeling hangt mogelijk samen met een toename van de soort in de noordelijke streken (Cramp & Simmons 1977). Het aantal Nederlandse vogels valt in het niet bij het aantal wintergasten. Voor details over het voorkomen als niet-broedvogel verwijs ik naar Sovon (1987).

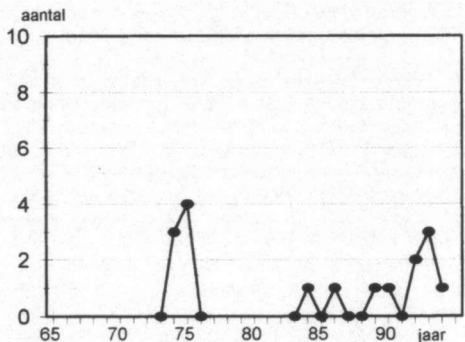
Rosse Stelkstaarteend *Oxyura jamaicensis*

De Rosse Stelkstaarteend is inheems in Noord-Amerika (Cramp & Simmons 1977). In Engeland heeft zich na de Tweede Wereldoorlog een vrij rondvliegende populatie ontwikkeld. Tot 1980 nam het aantal met 25% per jaar toe, daarna met 10% (Owen et al 1983). De huidige populatie is geschat op ruim 3500 vogels, dat komt neer op ruim 570 paren (Gibbons et al 1993). Er schijnt geen competitie op te treden met inheemse soorten. In Spanje heeft de soort ook vaste voet aan de grond gekregen en vormt door kruising een bedreiging voor de 'globally treated' Witkop-

eend *Oxyura leucopterus* (Pintos & De los Santos 1992, Collar et al 1994).

Broedvogels

In 1973 is in op Nieuwkoopse Plassen één paar vastgesteld (geen jongen). In 1975-1976 zijn in het Zwanenwater drie respectievelijk vier paren geteld. In 1977 kwam de soort tot broeden in Nieuwkoop (vijf pullen) (Teixeira 1979). Nadien zijn jaarlijks één à twee paren in Nieuwkoop waargenomen, echter nimmer met jongen. In 1989, 1990 en 1994 is in het Zwanenwater opnieuw één paar vastgesteld (Brouwer 1992). In 1993 was de ontwikkeling in dat gebied onduidelijk. In deze vier jaren zijn geen jongen waargenomen. In West-Friesland is in 1992 één paar vastgesteld, in 1993 drie paren. In beide jaren bracht één paar vier jongen groot. Daarnaast zijn waarnemingen van baltsende mannetjes bekend van het Naardermeer (1988) en het Bovenwater in Oostelijk Flevoland (Groot in voorbereiding). In Voorne's Duin zijn sinds 1990 ieder voorjaar paren waargenomen. In de loop van mei verdwijnen deze vogels. Sinds 1990 komen in Nederland naar schatting jaarlijks één tot vier paren voor (figuur 22). Zekere broedgevallen zijn echter zeer schaars. De voorspelde vestiging vanuit Engeland (Gibbons et al 1993) heeft nog steeds niet plaatsgevonden (Van den Berk et al 1993). In 1989-1991 balste op het Zwanenwater een man

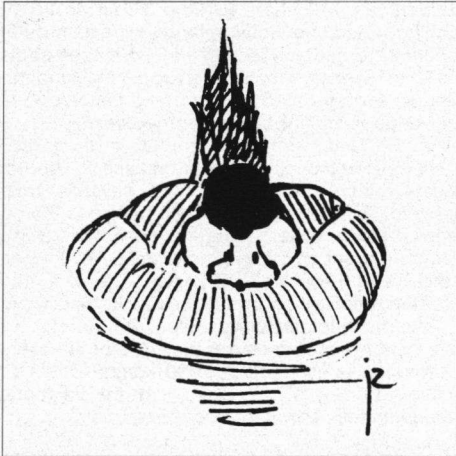
Figuur 22. Aantal broedparen van de Rosse Stelkstaarteend in Nederland in 1965-1994.
Number of breeding pairs of the Ruddy Duck in the Netherlands.

Rosse Stelkstaarteend met een vrouw Tafelleend, in 1988-1989 in De Geul op Texel en in 1993 in De Groote Peel. Er zijn geen jongen gezien. Broedgevallen zijn vastgesteld in ondiepe heldere plassen in de laagveenmoerassen van West-Nederland (Nieuwkoop, Naardermeer, West-Friesland) en in grotere ondiepe duinmeren (Zwanenwater, Voorne's Duin).

Niet-broedvogels

Rosse Stelkstaarteenden worden sinds begin jaren tachtig in Nederland opgemerkt. Het aantal waarnemingen is geleidelijk toegenomen (Van den Berk et al 1993) en zijn vooral in het westen van het land gedaan. De soort is het hele jaar in Nederland aanwezig met een piek in de winter. Vermoedelijk komt het grootste deel van de vogels uit gevangenschap voort (Van den Berk et al

1993). Vogels uit Engeland zijn niet uitgesloten, vooral omdat de meeste waarnemingen uit het westen van het land komen (Eggenhuizen 1987, Van den Berk et al 1993). Buiten het broedseizoen is de soort op verschillende typen ondiepe zoete wateren aangetroffen.

Rosse Stekelstaarteenden worden sinds het begin jaren tachtig in Nederland gezien. Zekere broedgevallen zijn schaars. Tekening: Jos Zwarts.

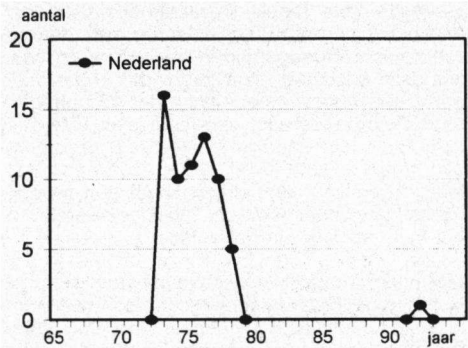
Fazant *Phasianus colchicus*

De Fazant komt van origine uit Azië. Al in de tijd van de Romeinen is ze als siervogel in Zuidoost-Europa geïntroduceerd (Lever 1987). Nadien is ze naar andere plaatsen in Europa overgebracht. In Nederland komt de soort ook al eeuwen voor. Sinds de 18de eeuw is het een belangrijke jachtvogel geworden. De huidige verspreiding en aantallen van de Fazant in Nederland zijn voldoende gedocumenteerd in Bijlsma (1990) en Sovon (1987). Voor een verdere beschrijving wordt naar deze bronnen verwezen.

Rode Patrijs *Alectoris rufa*

De Rode Patrijs is inheems in Zuidwest-Europa (Cramp 1985). In Engeland (17de eeuw) is ze succesvol geïntroduceerd. De huidige stand bedraagt minimaal 90.000 paren en de soort is bijna net zo talrijk als de Patrijs *Perdix perdix* (Gibbons et al 1993). Introducties in Nederland (Teixeira 1979) zijn op niets uitgelopen, evenmin als in België (Teixeira 1979, Anselin & Devos 1992). In 1973-1977 is de soort in Nederland nog in elf atlasblokken waarschijnlijk of zeker broedend vastgesteld met als maximum ongeveer vijftien paren (figuur 23). Tijdens het onderzoek voor de Atlas van de Nederlandse Vogels (Sovon 1987) in 1978-1983 is de soort niet meer opgemerkt. Vermoedelijk had de strenge winter van 1978/1979 de vogels de das omgedaan.

In 1982 is bij Emmen (atlasblok 17-48) op 31 maart en 1 april een roepend mannetje gehoord. Vervolgwaarnemingen ontbreken. In 1992 is ten noorden van Putte (atlasblok 49-55), nabij de Belgische grens, een kakelend mannetje opgemerkt. In januari 1993 is een vogel in een tuin in

Figuur 23. Aantal broedparen van de Rode Patrijs in Nederland in 1965-1994.

Number of breeding pairs of the Red-legged Partridge in the Netherlands.

Putte waargenomen. Uitgebreid broedvogelonderzoek in deze omgeving in 1991 en gerichte bezoeken in 1993 en 1994 hebben geen nieuwe gevallen aan het licht gebracht. Vermoedelijk zijn de laatste waarnemingen een gevolg van introductie in België. Gezien advertenties in onder meer de Nederlandse Jager, zullen links en rechts nog wel eens Rode Patrijzen zijn uitgezet. De geringe aantal waarnemingen door vogelaars doen echter vermoeden dat de vogels snel worden geschoten dan wel sterven.

Pauw *Pavo cristatus*

De Pauw is inheems in India. Sinds lang wordt ze in Europa in gevangenschap gehouden. In geen van de ons omringende landen heeft dit tot een blijvende vestiging in het vrije veld geleid (Lever 1987).

(Niet-)broedvogels

Tijdens de eerste atlasperiode is in Meijndel gedurende drie jaar een paar Pauwen vastgesteld (Teixeira 1979). In 1974 is hier gebroed. Tijdens het veldwerk van de Atlas van de Nederlandse Vogels (1978-1983) is de soort niet onderzocht (Sovon 1987). In Zuidoost-Drenthe is in 1984 een roepend mannetje in een bosje bij het dorpje Klijndijk (atlasblok 17-37) gehoord (De Roder & Bijlsma 1984). In de Achterhoek is in 1988 en 1989 één paar vastgesteld. Hier zijn in beide gevallen begin augustus jongen gezien. Ook huist al enkele jaren minimaal één paar in de duinen bij Katwijk. Deze soort krijgt weinig aandacht van vogelaars. Op grond hiervan schat ik het aantal op jaarlijks één tot vijf paren in de afgelopen jaren. De soort gedraagt zich als standvogel.

Blauwgele Ara *Ara macoa*

De Blauwgele Ara broedt in de tropen van de Nieuwe Wereld tussen Panama en Noord-Bolivia en Zuidoost-Brazilië. De paarband van de vogels is sterk. De soort heeft een vegetarisch dieet dat bestaat uit bladeren, vruchten, zaden en noten. Als nestplaats verkiest de soort boomholten (Perrins 1990). Uit Europa zijn geen broedgevallen bekend.

Op het landgoed Elswout tussen Aerdenhout en Overveen huizen sinds begin jaren zeventig drie

van deze grote vogels. Deze zijn afkomstig van een nabijgelegen manege. In de jaren daarna zijn diverse broedpogingen gedaan. Vier maal zijn deze succesvol afgesloten want thans vliegen zeven Blauwgele Ara's op het landgoed rond. De broedgevallen zijn vastgesteld in boomholten, die talrijk aanwezig zijn. De soort broedt pas in het achtste levensjaar en kan een hoge leeftijd bereiken. Binnenkort wordt een tweede geslachtsrijp paar verwacht. De vogels verblijven het hele jaar door in het gebied.

Monniksparkiet *Myiopsitta monachus*

Het natuurlijke verspreidingsgebied van Monniksparkiet omvat het centrale deel van Zuid-Amerika. Het is een laaglandvogel die de droge delen van de tropen bewoont. Ze is succesvol geïntroduceerd in het zuidoosten van de Verenigde Staten en Puerto Rico (Lever 1987). In België broedt de soort met enkele tientallen paren in en rond Brussel (De Schaetzen & Jacob 1985) en daarnaast in Italië en Spanje (Cramp & Perrins 1994).

(Niet-)broedvogels

In 1971 hebben enkele paren op een landgoed bij Bergen op Zoom gebroed en vermoedelijk ook in 1972. Maximaal zijn twintig exemplaren bijeen gezien (H. van Loon). Op grond van vermeende schade aan fruitbomen is door het doodschieten een einde gemaakt aan deze vestiging. Sinds 1980 broedt de Monniksparkiet in Enschede. In dat jaar zijn minimaal drie nesten geteld. In het jaar daarvoor waren enkele vogels uit een nabijgelegen voliëre ontsnapt. In de jaren nadien is nauwelijks naar de vogels omgekeken. Vermoedelijk hebben ze ieder jaar gebroed. Naar schatting vliegen hier tegenwoordig dertig tot vijftig vogels rond. In 1982 is ten noorden van Enschede (Saasveld) een geslaagd broedgeval vastgesteld (ondersoort *Myiopsitta m. monachus*). In 1985-1987 heeft een paar, ook succesvol, bij Ter Aar gebroed. Om onbekende redenen zijn de vogels hier verdwenen.

De soort verblijft het gehele jaar rond de broedplaats en opereert vaak in luidruchtige groepen. De nesten worden ook als slaapplek gebruikt. De vogels foerageren in struiken op bessen en op de grond op zaden. In het voorjaar foerageren ze onder meer op bottende knoppen van bomen.

Valkparkiet *Nymphicus hollandicus*

De Valkparkiet broedt van nature in het binnenland van Australië. Het natuurlijke habitat bestaat uit een parkachtig landschap met struiken en bosjes en open water. In het warme noorden van dit continent heeft de soort een nomadische levenswijze, in het koelere zuiden zijn de trekbewegingen seizoengebonden (Perrins 1990).

In 1983 heeft in Krimpen aan den IJssel een paar succesvol gebroed (atlasblok 38-31). Als kooivogel is de Valkparkiet een geliefde soort. Gezien het grote aantal waarnemingen in waarnemingsrubrieken van vogelwerkgroepen zijn incidentele broedgevallen elders in de afgelopen jaren niet

uitgesloten, zeker wanneer wij weten dat in de stedelijke omgeving weinig onderzoek wordt verricht. Het aantal paren wordt jaarlijks op nul tot één geschat.

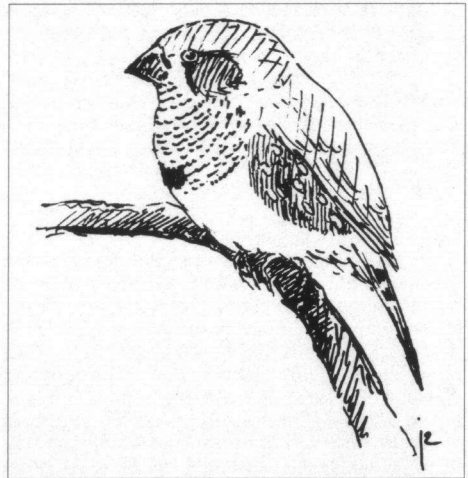
Sint-Helenafazantje *Estrilda astrilda*

Het Sint-Helenafazantje komt voor in Afrika ten zuiden van de Sahara (Cramp & Perrins 1994). Op het Iberische Schiereiland is ze geïntroduceerd en broedt sinds 1967 in Portugal en sinds 1977 in Spanje. Gezien het tropische karakter van de soort behoeft in Nederland niet voor een blijvende vestiging te worden gevreesd.

Tijdens grootschalige inventarisaties in Noordwest-Drenthe zijn in 1986 twee gevallen vastgesteld, één paar (America, atlasblok 11-28) en een solitaire vogel (Langelo, atlasblok 12-21). Omtrent broeden zijn geen indicaties verkregen (Bijlsma & Wessels 1987). Aangenomen mag worden dat deze soort regelmatig uit gevangenschap ontsnapt. Jaarlijks zullen zich één tot vijf paren in het broedseizoen weten te handhaven. Vermoedelijk overleeft geen van deze vogels de winter. En dan is het wachten tot het volgende voorjaar weer een kooi opengaat.

Zebravink *Poephilla guttata*

De Zebravink komt van nature voor in Australië (Perrins 1990). Het is een zaadeter die van gezelschap van soortgenoten houdt. De paarband is levenslang. Als kooivogel wordt ze talrijk gehouden.

De Zebravink komt van nature voor in Australië en wordt in ons land veelvuldig als kooivogel gehouden.
Tekening: Jos Zwarts.

In 1984 heeft een paar succesvol gebroed in de Stolwijkerboezem bij Gouderak (atlasblok 38-22). Elders in het land kunnen incidenteel broedgevallen hebben plaatsgevonden. Door het kleine formaat en het onopvallende, zachte geluid wordt de soort makkelijk gemist. Naar schatting broeden jaarlijks nul tot één paar in ons land. Een definitieve vestiging ligt niet in het verschiet.

	succes	1973-1977	1978-1983	1987-1989	1992-1994
Kolgans <i>Anser albifrons</i>	++	0	0-1	2-7	10/46
Canadese Gans <i>Branta canadensis</i>	++	2-5	5-10	18/21	68/108
Brandgans <i>Branta leucopsis</i>	++	0	0	3/20	40/81
Nijlgans <i>Alopochen aegyptiacus</i>	++	15/50	60/115	150/345	750/1350
Mandarijneend <i>Aix galericulata</i>	++	3/8	15-22	12-18	48-61
Fazant <i>Phasianus colchicus</i>	++	50-75.000			25-75.00
Halsbandparkiet <i>Psittacula krameri</i>	++	5-10	20-40	40-50	80-100
Chileense Flamingo					
<i>Phoenicopterus chilensis</i>	+	0	0-2	10-13	9-18
Zwarte Zwaan <i>Cygnus atra</i>	+	0	0	2	14-26
Indische Gans <i>Anser indicus</i>	+	0-1	0-1	5-6	6/11
Casarca <i>Tadorna ferruginea</i>	+	1-3	1-3	2-5	6-7
Krooneend <i>Netta rufina</i>	+	40-60	30-65	6-15	20-30
Europese Flamingo					
<i>Phoenicopterus rubra roseus</i>	?	0	0	0	1-2
Zwaangans <i>Anser cygnoides domesticus</i>	?	?	?	1-5	1-5
Rietgans <i>Anser fabalis</i>	?	0	0	0	0-1
Magelhaengans <i>Chloephaga picta</i>	?	0	0	1-2	1-2
Muskuseend <i>Cairina moschata domesticus</i>	?	?	?	?	5-10
Brielduiker <i>Bucephala clangula</i>	?	0	0	1-8	1-10
Blauwgele Ara <i>Ara macoa</i>	?	1	1	1	1
Monniksparkiet <i>Myiopsitta monachus</i>	?	0	1-5	1-5	1-10
Carolina-eend <i>Aix sponsa</i>	-	0	0	0-1	0-2
Witooggeend <i>Aythya nyroca</i>	-	0-4	0-4	0-1	0
Rosse Stekelstaarteend <i>Oxyura jamaicensis</i>	-	0-2	0-2	0-2	0-2
Rode Patrijs <i>Alectoris rufa</i>	-	25-30	0-1	0	0-1
Pauw <i>Pavo cristatus</i>	-	0-1	0-2	0-2	0-2
Valkparkiet <i>Nymphycus hollandicus</i>	-	0	0-1	0-1	0-1
Sint-Helenafazantje <i>Estrilda astrilda</i>	-	0	0-1	0-1	0-1
Zebravink <i>Poephilla guttata</i>	-	0	0-1	0-1	0-1

Tabel 1. Samenvatting aantal broedparen exoten in Nederland in 1972-1994 (naar Teixeira 1979, Sovon 1987, Meininger et al 1994, Van de Winden et al 1994, Lensink 1996, dit artikel). Vier groepen soorten zijn te onderscheiden op grond van het succes, x/y aantal paren in de periode, x/y aantal paren in het begin respectievelijk aan het einde van de periode, ?=onbekend.
 Summary number of breeding pairs of naturalized birds in the Netherlands in 1972-1994, four groups based on the succes, x/y number of pairs, x/y number of pairs in the beginning and the end of the period, ? unknown.

Overige soorten

Er zijn nog twee soorten waarvan de status als inheemse broedvogel discutabel is. Van de Smient *Anas penelope* broedden in de eerste helft van de jaren tachtig jaarlijks nul tot tien paren in Nederland (Sovon 1988). Tegenwoordig is de situatie niet anders. Van de Pijlstaart *Anas acuta* broedden in de eerste helft van de jaren tachtig vijftig tot honderdvijftig paar (Sovon 1988). Van beide soorten zijn regelmatig broedgevallen vastgesteld van verwilderde paren nabij eendenkooien (CDNA 1970). Voordat van beide het eerste aanvaarde broedgeval vastgesteld (Smient 1914, Pijlstaart 1928, CDNA 1970), waren al verwilderde paren nabij eendenkooien gevonden (Teixeira 1979). Later zijn opnieuw regelmatig gevallen geconstateerd. De jongen van deze paren zijn mogelijk de oorsprong van de vestiging in Nederland. Daarnaast is een natuurlijke vestiging echter niet uitgesloten.

Hiervoor zijn alle soorten besproken waarvan broeden in het vrije veld is vastgesteld. In afgesloten terreinen broeden nog enkele soorten die hier moeten worden genoemd. De adulte vogels zijn vrijwel zonder uitzondering geleewiekt,

en missen hun vliegvermogen. Jongen worden zoveel als mogelijk gevangen en hun vliegvermogen ontnomen. Op veel plaatsen worden zwannen, ganzen en eenden gehouden, die zich in gevangenschap succesvol voortplanten (Van der Laar et al 1994). Dit zijn onder meer Zwarthalszwaan *Cygnus melaconoryphus*, Roodhalsgans *Branta ruficollis*, Sneeuwvangans *Anser caerulescens*, Blauwe Sneeuwvangans *Anser caerulescens* en Dwerggans *Anser erythropus*. Deze soorten worden in toenemende mate in het vrije veld gezien, zonder dat dit tot nu toe tot broedgevallen heeft geleid. Een waarneming van een Roodhalsgans in de zomer is geen unicum meer. Tijdens de telling van 10 oktober 1993 zijn twee Blauwe Sneeuwvangans en zeven Sneeuwvangans gezien (Lensink & Kwak 1994). Deze soorten behoren tot de regelmatige wintergasten in Nederland, zij het in klein aantal (Van den Berg & Bosman 1994). Waarnemingen in oktober vallen echter buiten het reguliere voorkomen (Sovon 1987) en betreffen hoogstwaarschijnlijk ontsnapte vogels. Van deze soorten zijn broedgevallen in de nabije toekomst niet uitgesloten. Van de Sneeuwvangans zijn reeds broedgevallen in Engeland geconstateerd (Delany 1993) en van de Roodhalsgans in Duitsland (Rheinwald 1993).

Discussie

Voor de samenstelling van dit artikel is uitvoerig geput uit schriftelijke bronnen en mondelinge informatie die onder waarnemers is verzameld. Onder waarnemers is net zo lang doorgezocht totdat in een bepaalde regio geen nieuwe informatie op tafel kwam, maar slechts een bevestiging van reeds bekende. Deze werkwijze sluit niet uit dat toch een enkele informatiebron over het hoofd is gezien. De vestiging van exoten gaat vaak ongemerkt (Vinicombe et al 1993), vooral wanneer het om enkele exemplaren gaat en de soort een onopvallende levenswijze kent. Met name de lijst met soorten die een enkele broedpoging in ons land hebben gedaan, zal niet volledig zijn. Daarnaast zullen omissies vooral in de beginperiode van vestiging optreden. Desondanks zullen de gevonden patronen en ontwikkelingen correct zijn. Voor een beschrijving van het voorkomen buiten het broedseizoen is gebruik gemaakt van de grootschalige systematische watervogeltellingen uit delen van ons land. Niet alle trajecten zijn iedere maand geteld. Daarnaast zijn door waarnemers exoten niet altijd even serieus geteld. Toch geven de uitkomsten naar mijn mening een goed beeld van het aantal vogels door het jaar heen en het aantal in de loop der jaren. De meeste gebieden zijn immers iedere keer geteld.

De mate waarin een soort na introductie in een gebied toeneemt, wordt vooral bepaald door drie factoren: reproductie, overleving en dispersie (Hengeveld 1989, Van den Bosch et al 1992) en ook door de hoeveelheid beschikbare habitat. Het samenspel van reproductie en overleving bepaalt de groei van de populatie. De dispersie - de afstand tussen de plaats van geboorte en de plaats van broeden in latere jaren - bepaalt, samen met de reproductie en de overleving, met welke snelheid een soort zich in de ruimte zal kunnen uitbreiden (Van den Bosch et al 1992). Zo, kon met deze drie parameters de kolonisationsnelheid van Nederland door de Nijlgans worden verklaard (Lensink 1996b). Inzicht in deze drie parameters kan ons behulpzaam zijn bij het beoordelen van het kolonisatieproces door een soort van een gebied (zie ook De Nie 1991).

Een deel van de besproken soorten behoort van origine tot de inheemse wintervogelbevolking. Het broeden in Nederland is echter aanwijsbaar terug te voeren op handelingen van de mens. De mens heeft ze dus buiten hun reguliere broedgebied gebracht. De grenzen van gebieden waar soorten broeden zijn permanent aan verandering onderhevig (Hengeveld 1989). Hadden wij nog enkele decennia gewacht, dan hadden soorten zich mogelijk zelf gevestigd. Natuurlijke kolonisatie van gebieden op grote afstand van het tot dan toe benutte broedgebied zijn bekend, onder meer de Brandgans op Gotland (Larsson et al 1988) en de Kramsvogel op Groenland en nadien Noord-Amerika (Hengeveld 1989). Dus de keuze van mij om broedvogels van Kolgans, Brandgans, Krooneend, Witoozeend en Brilduiker als exoot te beschouwen is arbitrair. Een dergelijk

scherpe keuze biedt meer mogelijkheden om ongewenste ontwikkelingen tijdig te ontdekken dan een meer liberale.

Een deel van de Krooneenden in Nederland is zeker uit gevangenschap afkomstig. Mogelijk geldt dit ook voor andere Westpalearctische soorten (zie Van der Laar et al 1994) die in grote getale worden gehouden en gekweekt. Deze soorten zijn inheems. Bij een instroom vanuit gevangenschap naar het vrije veld, is de kans aanwezig dat vreemde genen in de populatie worden opgenomen. Over de herkomst van de gekweekte vogels is vaak niets bekend; ze herbergen een potentieel risico in zich dat wij niet kennen. Hierdoor kunnen in de populatie in het vrije veld bijvoorbeeld wijzigingen in gedrag, broedcyclus of trekgedrag optreden.

Tot op heden zijn in het veld geen aanwijzingen gevonden dat van de in ons land voorkomende exoten een negatieve invloed uitgaat op één of meer inheemse soorten. De dreigende eliminatie van de Witkoopeend in Spanje door kruising met de Rosse Stekelstaarteend, is echter een teken aan de wand. Voorts zijn uit andere delen van de wereld voorbeelden bekend dat inheemse soorten het loodje kunnen leggen na introductie van een exoot: bijvoorbeeld de Grize Eend in Nieuw-Zeeland na het uitzetten van de Wilde Eend (Lever 1987). Door vogelaars is weinig aandacht besteed aan de biologie en het gedrag van exoten in Nederland. Wij zijn dus eigenlijk slecht geïnformeerd over de exoten en hun eventuele effecten.

Voor een preventief beleid ontbreken nu wettelijke kaders (De Nie 1991). Veel van de ontsnapte soorten vallen onder geen enkele wettelijke regeling (Wet Flora en Fauna, Jachtwet of Natuurbeschermingswet). Hierdoor is het zonder meer mogelijk dat soorten worden vrijgelaten. Eigenlijk zou dit verboden moeten zijn en alleen mogen worden toegestaan onder voorwaarden dat er dringende redenen toe zijn. Wanneer een soort eenmaal is ontsnapt en in het vrije veld leeft, is er nu geen wettelijke basis aanwezig om desgewenst in te grijpen. Gezien de snelle ontwikkelingen die in het veld kunnen optreden, bijvoorbeeld het geval van de Rosse Stekelstaarteend in Spanje, of de snelle toename van sommige ganzesoorten in Nederland in 1985-1994 (zie ook Lensink 1996), zou een dergelijke mogelijkheid aanwezig moeten zijn (zie ook De Nie 1991). Op dit moment wordt op grond van de situatie in het veld een wettelijke basis voor ingrijpen niet gemist. In de toekomst kan dit echter wel noodzakelijk zijn.

Waar het gaat om ingrijpen in het voorkomen van exoten, zijn twee mogelijkheden aanwezig. Ten eerste kan de reproductie worden beperkt door eieren te schudden of weg te nemen. Daarnaast kan de overleving van soorten worden verlaagd door wegvangen of doodschieten. Bij soorten met een hoge overleving is de importantie van de overleving voor de populatie-omvang veel groter dan de reproductie. De toename de afgelopen decennia van arctische ganzen in West-

Europa is vooral ingegeven door een hogere overleving, na beperking/stopzetting van de jacht op deze soorten (Ebbinge 1992). Hierdoor nam het aantal jongen toe dat een paar gedurende zijn leven kon grootbrengen. Bij kleine soorten, met een geringe overleving, is de reproductie van het meeste belang voor de populatie-omvang. Daarom zijn maatregelen als het schudden van eieren bij ganzen, eigenlijk onzinnig. Illustratief is de uitbreiding van de Canadese Gans bij Akkerdijk, ondanks het schudden van eieren. Daarnaast schijnt het dat plaatselijk de eieren van Nijlgezanten worden geschud. De toename van de soort gaat echter onverminderd en zonder hapering door (Lensink 1996).

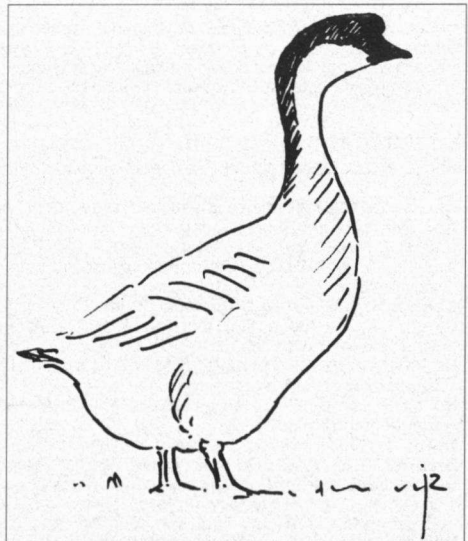
De komende jaren zullen de soorten die zich definitief in Nederland hebben gevestigd, verder toenemen, evenals de soorten die vrijwel definitief zijn gevestigd. Daarnaast zullen uit de groep soorten die in de wachtkamer zitten, een aantal tot twee voornoemde groepen gaan behoren. Ook zullen soorten die nog nimmer zijn vastgesteld, broedpogingen gaan doen. Er staat ons in het veld dus nog heel wat te wachten (zie ook De Nie 1991). Het wordt de hoogste tijd dat waarnemers meer aandacht gaan besteden aan exoten, en gericht gaan kijken naar hun biologie en interacties met andere soorten. Met de constatering dat een soort agressief is, komen wij er niet. Pas wanneer het effect van het agressieve gedrag in gevolgen voor één of meer andere soorten valt te vertalen, wordt het gevolg van introductie(s) concreet. Er is een bekend gezegde: meten is weten. Alleen dan komt goede informatie op tafel en is de kans dat een vestiging met negatieve effecten op soorten of ecosystemen uit de hand kan lopen, gering.

Dankwoord

Voorgaande bijdrage kon alleen tot stand komen dank zij de bereidwillige medewerking van een groot aantal mensen, verenigingen en instellingen. Hoe lang de lijst ook is, zij is niet compleet. Achter menige naam gaat een groep waarnemers schuil. Mijn dank gaat uit naar: A. van Aarle, H. Akerboom, F. Alta (NM), A. Anselin, J. van Baarzen (NM), R. Baayens, J. Bakker (NM), S. Bakker (SBB), T. Bakker, T. Bakker, W. Beeren, J. Bekhuis (VWG Nijmegen), N. Beemster, A.B. van den Berg, W. van de Bergh, L.M.J. van den Bergh, T. Beemsterboer, C. Berrevoets, R. van Beusekom, A. Boele, M. Bos, A. Braam, T. de Bruin (SBB), S. Boonstra, E. Bijk, R.G. Bijlsma, CBS (B. Daemen, T. Verstraal), P. Bouma, S. Breedveld, P. Bremmer (Prov. Overijssel), R. Brouwer, H. van Buël, H. Bult, H.J.V. van den Bijtel, G. Corbett (VWG Castricum), E. van Dam (RWS), N. Dekker (NM), J. van Diermen (Prov. Gelderland), S. Dirksen (Bureau Waardenburg), R. van Dongen, A. Duiven, J. van Dijk (VWG Noordwijk), K. van Dijk, A. Dijkse, A.J. Dijkstra, J. van Duuren, G. van Duijn, T. Eggenhuizen, F. Ellenbroek, F. Erhart (VWG Arnhem), F. van de Erve, B. Eyk, A. Ferweda, H. van Gasteren, J. van de Geld (Het Noordhollands Landschap), K. van Gent (VWG KNNV Hoorn), G. Gerritsen (VWG KNNV Zwolle), W. Gerritsen (SBB), H. Groot (VWG Kennemerland), H. de Groot, J. Grotenhuis, J. Haagen, B. ter Haar, S. van de Haas, J. Habraken (IBN/DLO), T. Haitema, A. van de Heyden, T. Heynen (VWG De Kempen), J. Hoekstra, J. Hofman (NM), A. Hoogerdijk, F. van de Hoorn, A. Hottinga, A. de Jong, J. de Jong, D.A. Jonkers, W. Klein, M. Kleman, M. van de Klift (UL), W. Klomp (NM), S. Klompmaker, W. Knol, K. Koffelberg (RWS), B. Koks (Avifauna Gronin-

gen), T. Kunst, G. Kurstjens, B. van Kuik, R. Kuijper, K. Kuijpers, R. Kwak, J. van de Leygraaf, H.N. Leys, C.M. Lok, W. Lok, J. Loods, H.J. de Looft, H. van Loon, H. Magnin, F. Majenburgh (SBB), H. Mayer (NM), H. Meenkveld (NM), J. van de Meer, P.L. Meininger (RIKZ), M. Melgers (Avifauna Amsterdam), I. Mes (NM), J. van de Meulen, R. Meijer (VWG Biesbosch), D. Mol, K. Mostert (Prov. Zuid-Holland), J. Mulder (Natuurmonumenten), C. de Vries, H. de Nieu, J. Nienhuis, B. van Noorden (Prov. Limburg), N. Noordhof, K. Noorman, A. Nuijten (West-Brabantse VWG), G. van Oetelaar, E. Oosthof, R. Pahlplatz, A. van Paassen, B. Peters, J. Pilzecker, E. van de Plaats, W. Poelmans (Prov. Brabant), A. van Poppel, H. Potters, E. Pullen, K. Ras, F. de Roder, M. Roos, H. Ruiters (SBB), E. van Sandberg (VWG Delft), P. Schapers, K. Schaper (SBB), C.J. Scharringa (Prov. Noord-Holland), G. Schievink (SBB), N. Schildwacht, R. Schols, P. Scholten, J. Schoppers (Prov. Gelderland), N. Schouten, P. Schrijvershof, D. Schut, P. Schut (VWG Het Gooi en Omstreken), C. van Seggelen (VWG De Grootte Peel), H. Sierdsema, M. Slikkeveer, Q.L. Slings (PWN), A. Sonderland, W. Stoppedaal, G. Stooker (SBB), SO-VON (A.J. van Dijk, F. Hustings, W. Hagemeijer, M. van Roomen, R.L. Vogel, J. Stronks (VWG ZO-Achterhoek), R. Strucker, A. Tamis (VWG Alkmaar), S. Teerling, R. Teixeira, R. Terlouw (VWG Krimpenerwaard), B. Teunissen (VB), G. Timmermans, Hr. Tjoonk, J. Treep, W. Tjssen, H.J. Uding, X. van de Vaart, H. Vader, P. Veen, H. Veenstra, J. Veenstra, R. Veldkamp, P. Venema (WAD), B. Verhoef (Natuurmonumenten), J. Verhoeven, J. Verhoeven, J. Verkerk, W. Verhulst, M. Versluys, T. Verstraal (VWG Berkheide), P. Verwoerd, F. Visbeem, R. Vlek, H. Vlottes (VWG Oost-Veluwe), A. Vlugt, H. Vonk-Noordergraaf (NM), J. Voorwijk, O. de Vries, S. de Vries, Y. de Vries, A. Weiland, K. Weiland (VWG Eibergen), H. Westerlaken, J. van de Winden (Vogelwacht Utrecht), R. de Wijs (NM), C. Witkamp, D. Woets, P. Wolff, E. Wymenga, P. Zomerdijk en alle andere mensen die hun waarnemingen in dit artikel terugzagen. Daarnaast denk ik met plezier terug aan de kritische begeleiding van deze speurtocht naar exoten door Jan J. van Gelder en de Engelse les van Barry Kelleher.

■ Rob Lensink, Werkgroep Dieroecologie, Vakgroep Oecologie, Katholieke Universiteit van Nijmegen, postbus 9010, 6500 GL Nijmegen.
Huidige adres en correspondentie: Hogestraat 17, 6651 BG Druten.

Chinese Gans.

Tekening: Jos Zwarts.

Summary

Strangers in the Dutch avifauna: past, present and how about the future

In this paper the rise in numbers and distribution of alien bird species in the Netherlands is described. This group of alien bird species have settled or have tried to do so, with help of mankind (release or escape). Among these species a few are native to the Netherlands in winter, but their breeding here is (partly) linked to human efforts. Examples are White-fronted Geese, Barnacle Geese and Red-crested Pochard. In 1994, seven species had established distinct feral populations (see Lensink 1996). This will soon happen for five other species (table 1). Establishment of feral populations by eight species is expected in the near by future. For another eight species, I expect successful settlement will never occur.

The White-fronted Goose has been breeding in the Netherlands since 1980. After 1987 the number rose, mainly due to a prohibition on keeping geese in captivity for use as call bird in game sports. The species mainly breed along the great rivers (figures 1, 2, 3). During winter, the Dutch birds mingle with the numerous geese from the arctic that winter in the Netherlands.

After some incidental breeding attempts in the 1970s, the Bar-headed Goose has been breeding in the Netherlands since 1985 (figures 4, 5, 6, 7). They mainly breed in the central part of the country. After breeding, some birds leave the Netherlands, probably with Greylag Goose, for Spain. A proportion of the birds stay along the rivers and in the SW-Netherlands.

The Barnacle Goose breeds mainly in the SW-Netherlands. Some also breed along the rivers and elsewhere (figures 8, 9). The first breeding pairs were found in 1986, and thereafter the numbers rose. Since 1970 during summer, escaped and wounded birds wander through the Netherlands (figure 10). In winter most of the birds mix with the geese from the high arctic.

The Upland Goose attempts to settle along the rivers (figures 12, 13, 14, 15). In winter they gather in the riverine areas in the central part of the Netherlands.

The settlement of the Red-crested Pochard in the 1940s probably originates from captivity. Certainly, in recent years, a small fraction of the 30-50 breeding pairs in the Netherlands are escapes. In winter a number of the birds stay in the Netherlands (figures 16, 17). The numbers seen each winter do not show any clear trend, although the numbers were quite low in the 1980s.

The Ferruginous Duck has bred incidentally in the Netherlands. These birds probably originated from captivity, but there is no detailed information or proof available. The majority of observations occur in winter, with no clear trend in the past 25 years (figures 18, 19).

Since 1984 the Goldeneye has been breeding in the Netherlands (figures 20, 21). In the beginning it was thought that this was a natural invasion by the species, however this is thought doubtful today. Among professional wildfowl keepers it is a numerous species. Between the natural distribution range and the birds in the Netherlands (400 km) no breeding, not even incidental, occurs.

The Ruddy Duck breeds occasionally in the Netherlands (figure 22). The range expansion from England to the Netherlands, which was foreseen more than 10 years ago, has not come about so far. There is no evidence of any threat to native species.

The Red Partridge bred in the Netherlands only around 1975 (figure 23). Birds were certainly released for sports. Other species (table 1) have made breeding attempts, but no settlement has followed.

In general, at this very moment, no negative effects of exotic birds species are observed. However, in the field population development can progress very quickly, as was seen in the last decade. Most exotic bird species are not mentioned in any law concerning plants and animals. This might become a problem in the case of a rapid, harmful expansion by a species. An appeal is made for more governmental concern about the potential dangers of exotic bird species.

LITTERATUUR:

- All, S. & S.D. Ripley (1987): Compact handbook of the birds of India and Pakistan (2nd ed.). Oxford Univ. Press, Delhi.
- Anonymus (1988): Notitie extotenbeleid. Natuurbeschermingsraad, commissie voor de faunabescherming, Utrecht.
- Anonymus (1990): Ruimte voor ganzen - nota over het ganzenbeleid. Ministerie Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 's-Gravenhage.
- Anselin, A. & K. Devos (1992): Populatieschattingen van broedvogels in Vlaanderen, periode 1989-91. Rapport, Valvico, Gent.
- Berg, A.B. van den & C. Bosman (1994): Checklist of the birds of the Netherlands. Rapport, Santpoort.
- Bergh, L.M.J. van den, W.G. Gerritse, W.H.A. Hekking, P.G.M.J. Kelj & F. Kuyk (1979): Vogels van de Grote Rivieren. Spectrum, Utrecht.
- Berk, V. van den, F. Hustings & M. van Roomen (1993): Status and origine of Ruddy Duck in the Netherlands. Rapport IKC-NBLF, Wageningen.
- Bosch, F. van den, R. Hengeveld & J.A.J. Metz (1992): Analysing the velocity of animal range expansion. J. of Biogeography 19: 135-150.
- Boyd, H. (1964): Breeding success of White-fronted Geese from the Nenets National Area. Wildfowl 15: 34-40.
- Brouwer, R.E. (1992): De broedvogels van het Zwanewater. Tringiaan 14: 49-82.
- Bijlsma, R.G. (1990): Population trends in Black Grouse, Grey Partridge, Pheasant and Quail in The Netherlands. In Lumelij J.T. & Y.R. Hoogeveen (eds.): De toekomst van de wilde hoenderachtigen in Nederland, bladzijden 16-43. Organisatie Cie. Ned. Wilde Hoenders, Amersfoort.
- Bijlsma, R.G. & H. Wessels (1987): Broedvogelinventarisatie Noordwest-Drenthe 1986. Rapport, PPD Drenthe, Assen.

- CDNA (1970): Avifauna van Nederland. Brill, Leiden.
- Collar, N.J., M.J. Crosby & A.J. Stattersfield (1994): The world list of threatened birds. BirdLife Cons. series 4. BirdLife International, Cambridge.
- Costers, R. (1992): De Brandgans in het spoor van de Grauwe Gans. Windbreker nummer 45: 4-8.
- Cramp S. & K.E.L. Simmons (1977): Birds of the Western Palaearctic. Vol. I. Oxford University Press, Oxford.
- Cramp, S. (1985): Birds of the Western Palaearctic. Vol. IV. Oxford University Press, Oxford.
- Cramp, S. & C.M. Perrins (1994): Birds of the Western Palaearctic. Vol. IX. Oxford University Press, Oxford.
- Dijk, A.J. van (1993): Handleiding Sovon broedvogelonderzoek. Sovon/CBS, Beek-Ubbergen/Voorburg.
- Delany, S. (1993): Introduced and escaped geese in Britain in summer 1991. British Birds 86: 591-600.
- Dennis R.H. & H. Dow (1984): The establishment of a population of Goldeneyes *Bucephala clangula* breeding in Scotland. Bird Study 31: 217-222.
- Ebbinge, B.S. (1992): Population limitation in arctic breeding Geese. PhD Thesis, Universiteit van Groningen.
- Ebbinge, B.W., L.M.J. van den Bergh, A.M.M. van Haperen, C.M. Lok, J. Philippsona, J. Rooth & A. Timmerman Azn. (1987): Verspreiding en aantalsontwikkeling van in Nederland pleisterende ganzen. De Levende Natuur 88: 162-178.
- Engenhuizen, A.H.V. (1987): Rosse Stekelstaartend, een nieuwe soort voor Nederland. Graspieper 7: 101-102.
- Ellenbroek, F. (1994): Broedgeval van de Brandgans in de provincie Utrecht. Kruisbek 37: 67-68.
- Elton, C.S. (1958): The ecology of invasions by animals and plants. Methuen, London.
- EOAC (1992): Breeding bird Atlas of Europe. Working report. EOAC/Sovon, Beek-Ubbergen.
- Gibbons, D.W., J.B. Reid & R.A. Chapman (1993): The new atlas of breeding birds in Britain and Ireland: 1988-1991. Poyser, Calton.
- Groot, H.B. (In voorbereiding): Het voorkomen van de Rosse Stekelstaartend *Oxyura jamaicensis* in Nederland. manuscript.
- Guldmond, J.A. & M. Roog (1980): Broedgeval Kolgans *Anser a. albifrons* (Scopoli) in Nederland. Watervogels 5: 148-151.
- Hengeveld, R. (1989): Dynamics of biological invasions. Chapman and Hall, London.
- Hottinga, A. (1985): Broedgeval van een Brilduiker *Bucephala clangula* ten zuiden van Vaassen, Provincie Gelderland. Het Vogeljaar 33: 296.
- Hoyo, J. del, A. Elliot & J. Sargatal (1993): Handbook of the birds of the world. Vol. I. Lynx Edicions, Barcelona.
- Hustings, M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F.M. Opdam & M.J.S.M. Reijnen (1984): Handboek vogelinventarisaties. Natuurbeheer in Nederland 3. Pudoc/Vogelbescherming, Wageningen.
- Jonsson, L. (1992): Birds of Europe. Heim, London.
- Kear, J. (1990): Man and waterfowl. Poyser, Calton.
- Laar, B. van der, P.A. Maas, P. Vossen & A.B. van den Berg (1994): Geese and ducks in captivity in the Netherlands in 1991. Dutch Birding 16: 148-149.
- Larsson, K. & P. Forslund (1994): Population dynamics of the Barnacle Goose *Branta leucopsis* in the Baltic area: density-dependent effects on reproduction. J. Anim. Ecol. 63: 954-962.
- Larsson, K., P. Forslund, L. Gustafsson & B.S. Ebbinge (1988): From the high Arctic to the Baltic: the successful establishment of a Barnacle Goose *Branta leucopsis* population on Gotland, Sweden. Ornis Scand. 19: 182-189.
- Lensink, R. (1993): Vogels in het Hart van Gelderland. Avifauna van Nederland I. KNNV/Sovon, Utrecht/Beek-Ubbergen.
- Lensink, R. (1994): Broedgeval van een Indische Gans *Anser indicus*. Limosa 67: 109-110.
- Lensink, R. (in voorbereiding): De opkomst van exoten in de Nederlandse avifauna: verleden, heden en toekomst. Limosa, in druk.
- Lensink, R. (in voorbereiding): Temporal and spatial expansion of the Egyptian Goose *Alopochen aegyptiacus* in the Netherlands, 1967-94. J. of Biogeogr., subtitled.
- Lensink, R. & R. Kwak (1994): 500 x 8 uur vogels tellen in Nederland. Rapport Vogelbescherming, Zeist.
- Lever, C. (1987): Introduced birds of the world. Cambridge Univ. Press, London.
- Madsen, A. (1991): Status and trends of Goose populations in the western palaearctic in the 1980s. Ardea 79: 113-122.
- Meininger, P.L., H.M.J. Baptist & G.J. Slob (1984): Vogeltellingen in het zuidelijk deltagebied in 1975/76-1979/80. Rapport RWS/SBB, Middelburg.
- Meininger, P.L., H.J.M. Baptist & G.J. Slob (1985): Vogeltellingen in het zuidelijk deltagebied in 1980/81-1983/84. Rapport RWS/SBB, Middelburg.
- Meininger, P.L. & A. van Haperen (1988): Vogeltellingen in het zuidelijk deltagebied in 1984/85-1986/87. Rapport RWS/SBB, Middelburg.
- Meininger, P.L., C.M. Berrevoets & R. Strucker (1994): Watervogeltellingen in het zuidelijk deltagebied 1987-91. Rapport RIKZ 94.005, Middelburg.
- Meininger, P.L. & N.D. van Swelm (1994): Brandgans *Branta leucopsis* als broedvogel in het Deltagebied. Limosa 67: 1-5.
- Nie, H.W. de (1991): Exoten en faunavervalsing. Rapport, Natuur & Milieu.
- Owen, M., G.L. Atkinson-Willes & D.G. Salmon (1983): Wildfowl in Great-Britain. Cambridge Univ. Press, Cambridge.
- Perrins, C.M. (1990): The illustrated encyclopedia of the birds of the world. Marshall E.D.L., London.
- Pintos, M.R. & R.M. de los Santos (1992): Precensia de la Malvasia Cariblanca en Andalucía: sus efectos sobre *Oxyura leucocephala*. IWBIR TWRG Newsletter 2.
- Rheinwald, G. (1993): Atlas der Verbreitung und Häufigkeit der Brutvogel Deutschlands - Kartierung um 1985. Schriftenreihe des DDA 12, Berlin.
- Roder, F. de & R.G.M. Bijlsma (1984): Broedvogelinventarisatie zuidelijk Oost-Drenthe. Rapport, PPD Drenthe, Assen.
- Roomen, M. van, M. Klemann, E. van Winden & Ganzen- en Zwanenwerkgroep Nederland (1994): Watervogels in Nederland in januari 1993. Rapport 94/01, Sovon, Beek-Ubbergen.
- Ruiters, P.S., R. Noordhuis & M.S. van den Berg (1994): Kranswieren verklaren aantalsfluctuaties van Krooneenden *Netta rufina* in Nederland. Limosa 67: 147-158.
- Schaetzel R. de & J.P. Jacob (1985): Installation d'une colonie de Perriches jeuneveuve *Myiopsitta monachus* à Bruxelles. Aves 22: 127-130.
- Sharrock, T. (1975): The atlas of breeding birds in Britain and Ireland. Poyser, Carlton.

- SOF (1990):** Sveriges fåglar. Vår Fåglar. Supplement 14.
Sovon (1987): Atlas van de Nederlandse Vogels. Sovon, Arnhem.
Sovon/CBS (1987): Handleiding het Bijzondere Soorten Project broedvogels. Sovon/CBS, Beek-Ubbergen/Voorburg.
Teixeira, R.M. (red.) (1979): Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.
Vinicombe, K., J. Marchant & A. Knox (1993): Review of status and categorisation of feral birds on the British List. British Birds 86: 605-613.
Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland (1981): Randstad en broedvogels. Gianotti, Tilburg.
Voslamber, B. (1993): Grauwe Ganzen bij de Dollard, aantallen, herkomst en verblijfstijden. In Balten, B. et al: Avifauna Groningen 1968-1993. Grauwe Gors 21: 92-98.
Winden, J. van de, W. Hagemijer, F. Hulstings & R. Noordhuis (1994): Hoe vergaat het de Krooneend *Netta rufina* in Nederland? Limosa 67: 137-146.
Zomerdijk, P. (1993): Krooneenden in en rond de Gouwezee. Graspieper 13: 126-130.

De jager als patrijzenbeschermer...

Onlangs heeft minister J.J. van Aartsen van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij enkele wijzigingen in de Flora- en Faunawet voorgesteld. Deze voorstellen bevatten onder andere een groot aantal beperkingen voor de jacht. De Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken spant zich al jaren in om de jacht op in het wild levende dieren tegen te gaan. De voorgestelde beperkingen worden dan ook door deze vogelwerkgroep van harte ondersteund. Volgens deze voorstellen zal namelijk in de toekomst de jacht op een aantal diersoorten worden gesloten. Dat betreft onder andere een aantal zoogdiersoorten, zoals Reeën en Wilde Zwijnen en een aantal vogelsoorten, waaronder Eksters en andere kraaiachtigen. Er blijven dan nog slechts zes diersoorten over waarop nog zal mogen worden gejaagd. Deze soorten worden door de minister gerekend tot het zogenaamde 'standwild'. Van de vogels zijn dat de Wilde Eend, de Fazant, de Houtduif en de Patrijs. Voor alle diersoorten die niet tot de 'standwild'-soorten worden gerekend, zal gelden dat de jacht daarop is verboden, al kunnen in sommige gevallen vergunningen voor het schieten van bepaalde soorten worden afgegeven. Dergelijke vergunningen zullen in het algemeen slechts kunnen worden afgegeven voor bepaalde soorten en alleen indien er van aantoonbare schade sprake is en er geen andere wijze van schadebeperking is. Hoewel het natuurlijk beter is wanneer zou worden voorgesteld om maar direct alle jacht te verbieden, is deze beperking een belangrijke stap in de goede richting.

Het is echter volstrekt onbegrijpelijk dat in de nieuwe voorstellen de jacht op de Patrijs nog steeds blijft toegestaan en dat deze wordt beschouwd als 'standwild'. Door invloed van de jacht op deze soort, maar vooral ook door de veranderingen in de landbouw, wordt het voortbestaan van deze soort al jaren sterk bedreigd. De Patrijs werd reeds bij beschikking van de minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij van 28 november 1995 opgenomen op de nationale lijst van met uitsterven bedreigde of speciaal gevaar lopende vogelsoorten, de zogenaamde 'Rode Lijst'. In 1991 verrichtte de toenmalige staatssecretaris van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, de heer J. Gabor, zelf door het planten van een Sleedoorn in het Limburgse Swalmen de starthandeling van het 'Herstelplan Leefgebied Patrijs', dat ten doel had daadwerkelijk een begin te maken met verbetering van de biotoop voor deze soort. De Patrijs is een kenmer-

kende soort voor de akkerbiotoop, die de laatste jaren steeds sterker onder druk is komen te staan. In de periode 1978-1991 is de stand van de Patrijs reeds met ruim 80% achteruitgegaan. Ondanks extra inspanningen om plaatselijk de negatieve ontwikkeling tegen te gaan, zijn de aantallen sindsdien echter alleen nog maar verder verminderd. Ook in Europees verband staat de Patrijs te boek als een kwetsbare soort, waarvan in nagenoeg alle landen een zeer sterke achteruitgang is te zien. Minister Van Aartsen verdedigt het nieuwe voorstel met als belangrijkste argument dat jagers door hun contacten met de grondgebruikers een centrale rol kunnen spelen bij de uitvoering van het beleid dat is gericht op biotoopverbetering voor deze soort. Hierdoor ontstaat dus de paradoxale situatie dat jagers de rol van natuurbeschermers krijgen toebedacht. En dan te bedenken dat volgens een opgave van de jachtorganisaties er in het jachtseizoen 1993-1994 nota bene 22.814 stuks van deze bedreigde vogels werden geschoten! Indien jagers zich echter daadwerkelijk het lot van de Patrijs zouden aantrekken, dan zouden zij zich moeten inzetten voor instandhouding van het leefgebied zonder daarbij verder op deze soort te schieten. Het succes van de weidevogelbescherming, met name buiten Friesland, bewijst dat het wel degelijk mogelijk is om soorten ook te beschermen zonder dat er als tegenprestatie wordt 'geooogst'. Omdat de Patrijs geen schade veroorzaakt, is het doden van deze dieren volstrekt zinloos. Het zou de minister dan ook sieren als hij alsnog de jacht op deze soort geheel zou verbieden.

■ Rob Kole, Torenvalk 22, 3752 SK Bunschoten, (033) 298 23 03.

Zang van Vlaamse Gaai

In Het Vogeljaar las ik over de zang van de Vlaamse Gaai (vorige nummer bladzijde 127). Naar schatting twee jaar geleden hoorde ik een lieflijk gezang van een grote vogel in de hoge bomen op het afgesloten terrein van de KEMA te Arnhem. Ik kon er dus niet heen. Het was echt geen Merel, dat zag ik wel.

Thuis gekomen zocht ik in de Vogelgids, maar vond geen grote vogel, die lieflijk kan zingen. Ik dacht aan een ontsnapte buitenlandse vogel. Daarna ben ik teruggegaan met de kijker en met enig geduld kon ik vaststellen dat het om een Vlaamse Gaai ging. Jammer genoeg heb ik het wijsje niet opgeschreven.

■ G. Smeets, Hoogstedelaan 3, 6812 DL Arnhem, (026) 443 65 36.